

ŁÓDŹ 2024

RAPORT

RODZICIELSTWO ZASTĘPCZE W POLSCE WYZWANIA I ROZWIĄZANIA

KIEROWNIK PROJEKTU:

DR HAB. MARZENA RUSZKOWSKA
PROFESOR AKADEMII BIALSKIEJ

PATRONAT:

Rzecznik
Praw Dziecka

PREZYDENT MIASTA ŁÓDZI
HANNA ZDANOWSKA

PARTNER:

reckitt

*Reckitt exists to protect heal and
nurture in the relentless pursuit of
a cleaner and healthier world*

„...Przedstawione mocne i słabe strony systemu pieczy zastępczej oraz wypracowane zalecenia i rekomendacje dla praktyki stanowią wyraźne atuty recenzowanego raportu. Autorzy z pełnym sukcesem podjęli się próby ukazania przeobrażeń, jakim podlega system opieki nad dzieckiem w Polsce, uwzględniając wytyczne Unii Europejskiej, w tym także proces deinstytucjonalizacji. Pomimo próby dostosowywania systemu opieki nad dzieckiem do obowiązujących regulacji, a także promocji rodzicielstwa zastępczego, nadal obserwujemy niedobór kandydatów do roli rodziców zastępczych, wzrastającą liczbę dotychczasowych opiekunów rezygnujących

z tej roli (...). Wnioski zawarte w raporcie nie napawają optymizmem: ponad 60% badanych nie zetknęło się z określeniem rodzic zastępczy zawodowy; jedynie o czwarty respondent miał styczność wśród znajomych bądź w rodzinie z rodzicielstwem zastępczym; co piąty badany uważa, że rodzicielstwo zastępcze cieszy się bardzo niskim szacunkiem, a właściwie jego brakiem i tylko 7,5% zarekomendowałoby rodzicielstwo zastępcze swoim bliskim. Wyniki te pokazują, jak wiele jest jeszcze do zrobienia w zakresie promocji rodzicielstwa zastępczego, zmiany wizerunku rodzica zastępczego, czy wspierania rodzin zastępczych...”

*dr hab. Małgorzata
Ciczkowska-Giedziun*

**dr hab. Małgorzata Ciczkowska-Giedziun,
prof. uczelni**

Doktor habilitowany nauk społecznych, profesor uczelni w Katedrze Pedagogiki Społecznej i Metodologii Badań Edukacyjnych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Jej zainteresowania naukowo-badawcze zogniskowane są wokół pedagogiki społecznej, pedagogiki rodziny oraz pracy socjalnej z rodziną. Specjalizuje się w problematyce wielowymiarowego wsparcia rodziny. Jest autorką i współredaktorką prac naukowych z tego zakresu, m.in. „Wielowymiarowość

wsparcia współczesnej rodziny polskiej” (red. z E. Kantowicz, L. Willan-Horla, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015); „Praca socjalno-wychowawcza z rodziną. Od teorii do praktyki” (Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2016), „Podmiotowość w pracy socjalno-wychowawczej z rodziną. Studium fenomenograficzne doświadczeń asystentów rodziny” (Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2020). Od 2014 roku członkini zarządu Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Oddział w Olsztynie. Członkini Zespołu Pedagogiki Społecznej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN oraz Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej. ■

RECENZJA	2
AUTORKI	4
IDEA	5
WPROWADZENIE	6
STRESZCZENIE	7
1. SYSTEM PIECZY ZASTĘPCZEJ W POLSCE – ANALIZA DANYCH ZASTANYCH	9
2. WYTYCZNE UNII EUROPEJSKIEJ I ONZ DOTYCZĄCE PIECZY ZASTĘPCZEJ	15
3. ANALIZA ROZWIĄZAŃ DOTYCZĄCYCH PIECZY ZASTĘPCZEJ W WYBRANYCH KRAJACH NA ŚWIECIE	19
4. METODOLOGICZNE PODSTAWY BADANIA	25
5. SYSTEM PIECZY ZASTĘPCZEJ – ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH	28
6. WNIOSKI I REKOMENDACJE	44
BIBLIOGRAFIA	47
WYKORZYSTANE STRONY INTERNETOWE	50
O FUNDACJI HAPPY KIDS	52

dr hab. Marzena Ruszkowska, prof uczelni – kierownik projektu

Dr hab. w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, profesor Akademii Białskiej im. Jana Pawła II; członek Zespołu Pedagogiki Społecznej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN; członek Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego; autorka trzech monografii:

„Rodzina zastępcza jako środowisko opiekuńczo – wychowawcze” (2013); „Diagnoza rodzin zastępczych w obliczu dylematów współczesności” (2013); „Instytucjonalna piecza zastępcza wobec zdolnych podopiecznych” (2022); pracy pod red. „Praca Socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną” (2014) oraz ponad 60 artykułów naukowych poświęconych problematyce pieczy zastępczej. Ekspert w dziedzinie włączenie społeczne w ramach RPO Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020. Członek zespołu projektowego NAWA pt. „Wpływ sytuacji wojny na edukację i zachowania uczniów pochodzenia ukraińskiego kształcących się w Polsce i na Ukrainie” (2023-2024). Kierownik zespołu opracowującego „Standardy i procedury kontroli w jednostkach pieczy zastępczej dla m. st. Warszawa” (2016). W latach 1997-1999 opiekun wychowawca w Domu Dziecka; w latach 2000-2007 rodzic zastępczy. Zainteresowania naukowe: system pieczy zastępczej, rodzina dysfunkcyjna i formy jej wsparcia, alternatywne formy życia rodzinnego, dziecko zdolne w pieczy zastępczej.

dr Magdalena Zmysłowska

Dr nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt w Katedrze Pedagogiki Społecznej i Metodologii Badań Edukacyjnych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, członkini Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Zespołu Pedagogiki Społecznej KNP PAN, Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej; współautorka monografii „Values Building Toolkit in Social Work Education” (2021), „Social work

in Poland in times of transition” (2018) oraz licznych artykułów naukowych. Ekspertka zewnętrzna ds. opracowywania ram, podstaw programowych i map kompetencji oraz ewaluacji programów kształcenia i map kompetencji w pomocy społecznej w projekcie „Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Opieka Zdrowotna i Pomoc Społeczna w latach 2017-2020”. Zainteresowania naukowe: system pieczy zastępczej, alternatywne formy życia rodzinnego, profesjonalizacja pracy socjalnej oraz działalności opiekuńczo-wychowawczej.

dr Paulina Broża

Adiunkt Uczelni Korczaka – Akademii Nauk Stosowanych na Wydziale Nauk Humanistyczno-Społecznych w Olsztynie. Od 2013 do 2023 r. związana z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Olsztynie, najpierw na stanowisku pedagoga, następnie koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Zainteresowania badawcze oscylują wokół problematyki pieczy zastępczej, procesu deinstytucjonalizacji, przemocy domowej, ubóstwa oraz równości płci.

mgr Anna Hauser

Absolwentka Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego ze specjalizacją w psychologii sądowej. Pracuje w Fundacji Happy Kids. Anna rozpoczęła swoją przygodę z Fundacją Happy Kids jako wolontariuszka, wspierając różnorodne inicjatywy na rzecz dzieci. Po wybuchu wojny w Ukrainie pełniła rolę koordynatora ośrodków przyjmujących dzieci z ukraińskich domów dziecka w rejonie południowej Polski. Od 2023 roku Anna Hauser sprawuje funkcję Koordynatora ds. Child Protection w Fundacji Happy Kids, dbając o bezpieczeństwo dzieci i młodzieży oraz przestrzeganie polityki bezpieczeństwa w organizacji w tym obszarze. ■

IDEA

AGNIESZKA SMARZYŃSKA
PREZESKA
FUNDACJI HAPPY KIDS

AGNIESZKA KOZIELSKA
WICEPREZESKA
FUNDACJI HAPPY KIDS

Mamy przyjemność przedstawić i poddać Państwa ocenie raport z badań, których celem była diagnoza stanu pieczy zastępczej w Polsce i identyfikacja możliwości przyspieszenia zmian w zakresie pełnego wdrożenia idei rodzicielstwa zastępczego. W szczególności raport miał na celu określenie działań, które winny zostać podjęte, aby usprawnić system opieki nad osieroconymi (czasowo bądź trwale) biologicznie czy społecznie dziećmi.

W Polsce od ponad 20 lat, podobnie jak w wielu krajach na świecie, trwają prace nad rozwiązaniem problemu pieczy zastępczej. Prace te koncentrują się na deinstytucjonalizacji systemu i wdrożenia idei rodzicielstwa zastępczego. Mimo toczących się prac osoby związane z systemem pieczy zastępczej, a w szczególności rodzicielstwem zastępczym, czują duży niedosyt. Głównie jest on wynikiem niejasności i niesprawności systemu, ale także uprzedmiotowienia dzieci – istoty systemu, który winien być właśnie dla nich tworzony.

Fundacja Happy Kids od prawie 25 lat prowadzi rodzinne domy dziecka. Obecnie jest ich 18, opieką objętych jest 146 dzieci, a dziesiątki usamodzielniały się wspólnie z Fundacją w tym okresie. Nie ma chyba drugiej instytucji w Polsce o takim doświadczeniu i wiedzy.

Mając świadomość niedoskonałości systemu, koncentrowaliśmy się dotychczas na pomocy

konkretnemu dziecku. Pokonywaliśmy wyzwania i bariery, mając na względzie dobro każdego dziecka. Czas jednak na podzielenie się naszymi doświadczeniami i podjęcie wysiłków nad wypracowaniem i wdrożeniem rozwiązań systemowych. Dlatego też podjęliśmy wysiłek przygotowania przez zespół ekspertów Fundacji raportu, który z jednej strony pobudziłby dyskusję, a z drugiej byłby głosem w tym dialogu.

Wyrażając nadzieję, że przedkładany raport doprowadzi w krótkim czasie do zmian legislacyjnych porządkujących, oczyszczających i usprawniających system pieczy zastępczej, a w jego ramach rodzicielstwa zastępczego, przekazujemy nasze podziękowania wszystkim osobom i instytucjom zaangażowanym w badania i przygotowanie raportu. Pani Monice Hornie-Cieślak – Rzeczniczce Praw Dziecka oraz Pani Hannie Zdanowskiej – Prezydentowi Miasta Łodzi.

Zachęcamy do korzystania z raportu i badań – pełne dane znajdują się niebawem na stronie Fundacji – www.happykids.org.pl! Prosimy o głosy w dyskusji, nawet te krytyczne. Poszukujemy rozwiązań, w których dobro dziecka, jego szanse rozwojowe i dobra przyszłość będą najważniejszym drogowskazem!

Agnieszka Smarzyńska

Agnieszka Kozielska

WPROWADZENIE

Od 1999 roku w Polsce obserwujemy liczne przemiany, w tym również przeobrażenia systemu opieki nad dzieckiem, co było uwarunkowane zarówno zmieniającą się polityką społeczną państwa, jak i warunkami społeczno-ekonomicznymi czy koniecznością dostosowania się do wymagań Unii Europejskiej.

Nikogo nie trzeba przekonywać, że najkorzystniejszym środowiskiem wychowawczym dla dziecka jest rodzina i opieka rodziców biologicznych. Niemniej każdego roku pewna liczba dzieci trafia do pieczy zastępczej, przez co możliwość ich dorastania w naturalnej rodzinie i środowisku jest ograniczona. Przyczyny tego zjawiska są zróżnicowane. W obszarze pieczy zastępczej zaobserwować można w dalszym ciągu, pomimo licznych zmian, wiele problemów i trudności wynikających przede wszystkim z niedoboru kandydatów do roli rodziców zastępczych, rezygnacji tych rodzin, które funkcjonowały dotychczas, stale rosnącą liczbę placówek opiekuńczo-wychowawczych, a także niewystarczające wsparcie oferowane rodzinom przeżywającym kryzys opiekuńczo-wychowawczy.

Publikacja ma na celu zidentyfikowanie możliwości rozwoju rodzicielstwa zastępczego w Polsce, określenie stopnia znajomości i postrzegania tegoż rodzicielstwa przez społeczeństwo, przy jednoczesnej próbie diagnozy kluczowych barier związanych z jego rozwojem. Podjęta problematyka wydawała się na tyle złożona, iż uznano za

słuszne zastosowanie strategii badawczej mieszanej. Procedura badawcza stanowiła projekt zintegrowany, w którym zrealizowano badania równoległe ilościowo-jakościowe, z wykorzystaniem: CATI/CAWI oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI).

Prezentowana praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Na publikację składają się analiza przyjętych rozwiązań w zakresie reformy systemu pieczy zastępczej, dane statystyczne, najważniejsze wnioski z dostępnych badań prowadzonych w środowiskach zastępczych. Ponadto wskazano wytyczne Unii Europejskiej dotyczące pieczy zastępczej i przybliżono rozwiązania w wybranych krajach na świecie. Kolejne punkty prezentują założenia metodologiczne przeprowadzonych badań empirycznych i ich wyniki. W części empirycznej znalazły się informacje na temat stopnia znajomości i postrzegania rodzicielstwa zastępczego przez społeczeństwo polskie, diagnoza mocnych i słabych stron systemu pieczy zastępczej, identyfikacja kluczowych barier związanych z rozwojem rodzicielstwa oraz próba wskazania rozwiązań i możliwości w tym zakresie. Publikację zakończono wnioskami, rekomendacjami, postulatami dla praktyki. Istotność podejmowanej problematyki, jej praktyczny wymiar, wypracowane rekomendacje mogą się przyczynić do zmian i przekształceń w systemie pieczy zastępczej. ■

STRESZCZENIE

Założeniem reformy systemu pieczy zastępczej w Polsce była deinstytucjonalizacja, czyli w praktyce stopniowe zmniejszanie liczebności dzieci umieszczanych w pieczy instytucjonalnej na rzecz pieczy rodzinnej. Jak wynika z kontroli NIK na przestrzeni lat 2012-2021, widoczny jest niewielki przyrost wskaźnika deinstytucjonalizacji, czyli procentowego udziału dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej, wzrósł on o niespełna 4 pp., a w 2022 roku nadal widoczny jest wzrost liczebności placówek opiekuńczo-wychowawczych, przy jednoczesnym spadku liczebności rodzin zastępczych i wzroście o 0,7% liczby dzieci przebywających w systemie pieczy zastępczej w stosunku do roku 2021.

Wyniki badań ilościowo-jakościowych prezentowanych w niniejszej publikacji pozwoliły na: oszacowanie stopnia znajomości problematyki rodzicielstwa zastępczego, w tym rodzicielstwa zastępczego zawodowego przez społeczeństwo polskie, określenie motywacji do pełnienia roli rodzica zastępczego oraz wskazanie, z jakich źródeł Polacy czerpią informacje na temat rodzicielstwa zastępczego. Dzięki badaniom jakościowym poznano mocne i słabe strony systemu pieczy zastępczej i wypracowano zalecenia i rekomendacje dla praktyki. Przyjęta procedura badań mieszanych równoległych oznaczała synchroniczne zbieranie danych ilościowych i jakościowych.

W grupie przebadanych 1073 osób – 686 to osoby, które nie zetknęły się z określeniem rodzic

zastępczy zawodowy (63,93%). Wśród badanych 277 respondentów (25,82%) miało styczność wśród znajomych bądź w rodzinie z rodzicielstwem zastępczym, zaś w tej grupie 152 osoby zetknęły się z rodzicielstwem zastępczym zawodowym.

Dość liczna grupa badanych, niemal 100 osób (8,57%), nie odróżnia terminów rodzic zastępczy i rodzic adopcyjny, utożsamiając adopcję z rodzicielstwem zastępczym. Wśród badanych ekspertów również panuje opinia, iż społeczeństwo nie odróżnia tych pojęć. Świadomość społeczna jest jednak dosyć duża odnośnie trudności wiążących się z funkcją rodzica zastępczego: niemal 65% badanych wie, że praca opiekuna zastępczego jest niezwykle wymagająca.

Co piąty badany uważa, że rodzicielstwo zastępcze cieszy się bardzo niskim szacunkiem, a właściwie jego brakiem. Niestety niemal połowa respondentów (48,46%) stwierdziła, że nie spotkała się z żadną formą promocji rodzicielstwa zastępczego, co świadczy o braku szeroko zakrojonych ogólnopolskich kampanii promujących to rodzicielstwo.

Badania ilościowe pozwoliły też określić, czy i w jakim stopniu zarekomendowano by swoim bliskim bądź znajomym pracę w zawodzie rodzica zastępczego. Wynik był pociągający, wyniósł bowiem – 57,32 pp (przy czym wynik mógł się lokować w przedziale od – 100 pp do +100 pp), co oznacza,

że respondenci w większości przypadków nie rekomendowali pracy w zawodzie opiekuna zastępczego. W grupie badanych tylko 7,5% zarekomendowałoby rodzicielstwo zastępcze swoim bliskim.

Badania ilościowe pokazały, że co piąty badany nie ma wiedzy na temat funkcjonowania polskiego systemu pieczy zastępczej. Ponad 26% respondentów uważa, że system działa źle. Wypowiedzi ekspertów potwierdzają, że system pieczy zastępczej jest mocno przeciążony i brak zmian spowoduje, że w pewnym momencie system padnie. Niektórzy stwierdzają wprost: piecza zastępcza nieuchronnie zmierza do agonii. To jest już agonია, a ona zmierza do zgonu.

Wśród podstawowych barier rozwoju rodzicielstwa zastępczego wymieniane są: niska pomoc finansowa oferowana rodzinom zastępczym i pracownikom związanym z tym systemem, niewystarczające wsparcie psychologiczne w radzeniu sobie z własnymi emocjami i problemami dzieci, brak opieki wychowawczej, brak prestiżu zawodu rodzica zastępczego, praca 24 godziny na dobę, brak predyspozycji osobowych czy konieczność współpracy z rodzinami biologicznymi i różnymi instytucjami.

Motywatorem bycia rodzicem zastępczym są różnicowane, niektórzy decydują się na to rodzicielstwo,

gdyż są wrażliwi na historie dzieci, z którymi zetknęli się w rzeczywistości lub w jakimś programie telewizyjnym; są osoby, które same doświadczyły pobytu w pieczy bądź zetknęły się z tą formą opieki, ponieważ sprawował ją ktoś z rodziny/znajomych; jeszcze inni doświadczenia efektu pustego gniazda; są też tacy, którzy nie mogą mieć własnych dzieci; u niektórych decyduje tu chęć czynienia dobra. Najczęściej jest to sprawa bardzo indywidualna i uzależniona od różnych okoliczności. Zdarza się oczywiście, że motywacja nie jest właściwa, ale takie rodziny zazwyczaj nie są w stanie radzić sobie z trudnościami, jakie napotykają w czasie pełnienia swojej roli.

Proponowane rozwiązania do zastosowania w odniesieniu do pieczy zastępczej to m.in.: łatwiejszy i szybszy dostęp do lekarzy i specjalistów; wyższe środki dla rodzin opiekujących się dziećmi chorymi, z niepełnosprawnościami; zindywidualizowane szkolenia dla rodzin specjalistycznych czy opiekunów zajmujących się dziećmi z konkretnymi dysfunkcjami; zatrudnianie rodzin zastępczych zawodowych na umowy o pracę i wyższe wynagrodzenia. ■

1. SYSTEM PIECZY ZASTĘPCZEJ W POLSCE – ANALIZA DANYCH ZASTANYCH

Od 1 stycznia 2012 r. obowiązuje w Polsce Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Z dokumentu tego wynika, że państwo ma obowiązek zapewnienia opieki zastępczej dziecku, którego rodzice biologiczni z różnych przyczyn nie mogą sprawować nad nim opieki i go wychowywać. Na pieczę zastępczą składa się piecza rodzinna i instytucjonalna. Rodzinna piecza zastępcza ma być traktowana priorytetowo, a sprawowana jest w formie rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka. Ustawa powstała w przekonaniu, że skuteczna pomoc rodzinie przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich mogą być osiągnięte przez współpracę osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami, dlatego też wprowadziła szereg narzędzi wsparcia rodzin biologicznych i rodzinnej pieczy zastępczej.

1.1. REFORMA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ – PRZYJĘTE ROZWIĄZANIA

Ostatnich kilkanaście lat to dla Polski okres specyficzny, czas licznych przemian, w tym również przeobrażeń systemu opieki nad dzieckiem. Najkorzystniejszym środowiskiem wychowawczym dla młodego człowieka jest rodzina i opieka rodziców biologicznych. Niemniej każdego roku pewna liczba dzieci trafia do pieczy zastępczej,

przez co możliwość ich dorastania w naturalnej rodzinie i środowisku jest ograniczona. Przyczyny tego zjawiska są zróżnicowane. Kształt obecnej opieki zastępczej zainicjowany został zmianami z 1999 r. Stały się one udziałem reformy administracji publicznej, w ramach której przekazano zadania dotyczące opieki zastępczej ministerstwu odpowiadającemu za politykę społeczną. Nowości jakie znalazły się w systemie pieczy zastępczej dotyczyły: reintegracji z rodziną, normalizacji życia rodzinnego, traktowania opiekunów zastępczych i wychowawców w placówkach opiekuńczo-wychowawczych jako uzupełnienie rodziców biologicznych, a nie ich zastępstwo, oraz korzystania z przywileju pierwszeństwa form pieczy rodzinnej przed instytucjonalną.

Bardzo istotny okazał się okres od 2009 roku, w którym opracowano liczne zmiany w systemie pieczy zastępczej, zapisane w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 roku, obowiązującej od stycznia 2012 r. Pojawiło się w niej kilka nowości, tj. praca z rodziną – czyli świadome i dobrowolne podejmowanie przez nią współpracy, przy jednoczesnej potrzebie koordynacji działań przez zespół interdyscyplinarny; asystent rodzinny – o zakresie obowiązków podobnym jak u pracownika socjalnego, z tą różnicą, że pracuje on z rodzinami w terenie; placówki wsparcia dziennego – w których dziecko może zostać nieodpłatnie, dobrowolnie (chyba że sąd zdecyduje inaczej) objęte opieką,

współpracujące z rodzicami dziecka, placówkami oświatowymi i leczniczymi; rodziny wspierające – służące pomocą rodzinom przeżywającym kryzys, najlepiej pochodzące z najbliższego otoczenia.

Ponadto ustawa nadała nowy kształt pieczy zastępczej – opartej głównie na formach rodzinnych; wprowadziła nowy podział rodzin zastępczych na spokrewnione, niezawodowe, zawodowe, w tym specjalistyczne i o charakterze pogotowia rodzinnego; dookreślono, kogo uważa się za rodzinę spokrewnioną, wprowadzono prawo do 30-dniowego urlopu dla rodzin zawodowych i osób prowadzących rodzinne domy dziecka. Jako novum pojawiły się też w systemie rodziny pomocowe, które miały stanowić wsparcie rodzinnych form opieki, czyli rodziny przeszkolone i zakwalifikowane do pełnienia funkcji rodzin zastępczych, ale oczekujące jeszcze na przyjęcie dzieci, bądź inne rodziny zastępcze już funkcjonujące, mające zastępować rodziny zawodowe i osoby prowadzące rodzinne domy dziecka w czasie ich urlopu.

Jeśli chodzi zaś o pieczę instytucjonalną, to placówki opiekuńczo-wychowawcze przeznaczone miały być tylko dla dzieci starszych powyżej 10 r.ż., dzieci młodsze miały trafiać do rodzinnych form opieki, w placówce nie mogłoby przebywać więcej niż 14 dzieci. Kolejne zmiany przyniosła ustawa zmieniająca – ustawa z 7 października 2022 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r., poz. 2140, 2343). Zdaniem ustawodawcy wprowadzone zmiany w systemie pieczy zastępczej obowiązujące od 1 lutego 2023 roku miały przyczynić się do przyspieszenia procesu deinstytucjonalizacji, czyli wzrostu działań opiekuńczo-wychowawczych świadczonych przez pieczę rodzinną kosztem pieczy instytucjonalnej. Nowelizacja Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej m.in. zakłada:

- » W szczególnych sytuacjach życiowych przewidziano możliwość powrotu do dotychczasowej formy pieczy zastępczej (jeden raz), za zgodą odpowiednio starosty albo marszałka województwa oraz rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka, dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej albo

dyrektora regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej (art. 37 ust. 3–8).

- » Minister Rodziny ma tworzyć rejestr obejmujący m.in. wykaz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, osób posiadających pozytywną lub negatywną wstępną kwalifikację do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, kandydatów zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, rodzin zastępczych z podziałem na poszczególne typy rodzin, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych oraz interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych, a także osób usamodzielnianych (art. 38d–38f).
- » Umowę z rodziną zastępczą niezawodową spełniającą warunki do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej można zawrzeć także przez starostę innego powiatu niż starosta powiatu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny zastępczej niezawodowej (art. 54 ust. 3a).
- » Zgodnie z nowym brzmieniem art. 85 ust. 1 i 2 rodzinie zastępczej zawodowej oraz prowadzącemu rodzinny dom dziecka przysługuje miesięczne wynagrodzenie nie niższe niż kwota 4100 zł brutto; rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego przysługuje miesięczne wynagrodzenie nie niższe niż 124% tej kwoty. Wynagrodzenia będą waloryzowane według wskaźnika inflacji.
- » Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego mogą być tworzone tylko, gdy utworzenie nowej placówki lub przekształcenie istniejącej nie spowoduje zwiększenia liczby miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej na terenie danego powiatu albo jest to umotywowane szczególnymi potrzebami lokalnymi (art. 106 ust. 1a).

W bieżącym roku przyjęta została Uchwała w sprawie ustanowienia rządowego programu wsparcia

powiatów w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej w 2024 r. Rząd chce zapewnić wsparcie powiatów w realizacji zadań, które dotyczą wspierania rodziny oraz systemu pieczy zastępczej. Pomoc zostanie udzielona ze środków Funduszu Pracy w formie dofinansowania. Działania te wynikają z podniesienia minimalnych wynagrodzeń w rodzinach zastępczych, co spowodowało wzrost obciążeń związanych z wyższymi kosztami finansowania zadań z obszaru pieczy zastępczej.

na rzecz pieczy rodzinnej. Jak wynika z kontroli NIK na przestrzeni lat 2012-2021, widoczny jest niewielki przyrost wskaźnika deinstytucjonalizacji, czyli procentowego udziału dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej, bowiem wzrósł on o niespełna 4 pp. (<https://www.nik.gov.pl>). Warto zatem przyjrzeć się danym statystycznym, bowiem w 2022 roku nastąpił wzrost o 0,7% dzieci przebywających w systemie pieczy zastępczej w stosunku do roku 2021 (**Tabela 1**).

1.2. PIELCZA ZASTĘPCZA W LICZBACH

Założeniem reformy systemu pieczy zastępczej w Polsce była deinstytucjonalizacja, co miało oznaczać stopniowe zmniejszanie liczebności dzieci umieszczanych w pieczy instytucjonalnej

W zamieszczonych zestawieniach widoczny jest stały przyrost liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych różnego typu (za wyjątkiem rodzinnych). Ich przyrost do 2021 roku można tłumaczyć przeobrażeniami dużych placówek w mniejsze, bowiem zgodnie z art. 230 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej piecza

Tabela 1. Liczebność instytucjonalnych i rodzinnych form pieczy zastępczej w wybranych latach

Pieczka instytucjonalna	2015	2019	2020	2022	Pieczka rodzinna	2015	2019	2020	2022
Placówki opiekuńczo-wychowawcze ogółem	1078	1166	1193	1294	Rodziny zastępcze – ogółem	38203	36006	35855	35439
Interwencyjne	45	41	43	56	Spokrewnione	24681	23148	23148	22737
Rodzinne	228	230	223	209	Niezawodowe	11499	10722	10612	10653
Socjalizacyjne	667	720	751	807	Zawodowe – ogółem	2023	2136	2095	2049
Specjalistyczno-terapeutyczne	17	24	22	32	Zawodowe	1222	1439	1428	1434
Inne (łącznie zadania)	121	151	154	190	Specjalistyczne	248	251	241	230
Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne	6	10	10	10	Pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	553	446	426	385
Interwencyjne ośrodki preadopcyjne	2	2	2	3	Rodzinne Domy Dziecka	484	666	685	781

Źródło: GUS, 2022, TABL. 23 (296). Rodzinna Piecza Zastępcza oraz Koordynatorzy Rodzinnej Pieczy Zastępczej; TABL. 24 (297). Instytucjonalna Piecza Zastępcza, s. 394-395 (opracowanie własne).

instytucjonalna powinna była dostosować się do nowych wymogów, w celu zapewnienia podopiecznym warunków zbliżonych do domowych. Z analiz wynika, że wymagania te dotyczyły placówek opiekuńczo-wychowawczych, które powstały przed 1 stycznia 2012 r., a które od 1 stycznia 2021 r. mogą zapewniać opiekę dla nie więcej niż 14 podopiecznych. Mimo zwiększania się liczby placówek instytucjonalnych, która może potwierdzać fakt tych przekształceń, w praktyce niewiele to zmienia dla samych wychowanków. Wiele dużych jednostek znajdujących się w jednym budynku zmodernizowało obiekt, tworząc jedynie odrębne wejścia do poszczególnych grup wychowanków, nazywając je domem nr 1, nr 2 itp. Formalnie wymogi ustawy zostały spełnione, dla samych podopiecznych niewiele się zmieniło (Ruszkowska, 2022). Jednakże dane wyraźnie pokazują, iż pomimo zakończenia

okresu reorganizacji pieczy instytucjonalnej w 2021 roku, w 2022 roku nadal widoczny jest wzrost liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych. Niezwykle istotne znaczenie ma także liczba dzieci umieszczanych w poszczególnych formach pieczy zastępczej, co pokazuje **Tabela 2**.

Optymizmem napawa fakt, że liczba dzieci trafiających do pieczy zastępczej zmalała dość znacznie, bowiem w 2015 w obu typach pieczy przebywało 75 642 wychowanków, zaś w 2022 roku jest to liczba znacznie mniejsza, bo 72 812 podopiecznych. Jednakże jeśli porównamy lata 2020 i 2022, okazuje się, że liczba podopiecznych systemu pieczy zastępczej zaczyna wzrastać, przy czym niestety wzrasta ogólna liczba wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych kosztem podopiecznych rodzin

Tabela 2. Liczba wychowanków instytucjonalnych i rodzinnych form pieczy zastępczej

Piecza instytucjonalna	2015	2019	2020	2022	Piecza rodzinna	2015	2019	2020	2022
Placówki opiekuńczo-wychowawcze	18655	16325	15688	16202	Rodziny zastępcze – ogółem	53604	50929	50739	50660
Interwencyjne	751	606	594	791	Spokrewnione	31863	29853	29824	29508
Rodzinne	1782	1470	1424	1435	Niezawodowe	15426	14248	14175	14278
Socjalizacyjne	12946	11184	10668	10863	Zawodowe-ogółem	6315	6828	6740	6874
Specjalistyczno-terapeutyczne	259	309	288	373	Zawodowe	4106	4763	4789	4935
Inne	2917	2756	2714	2740	Specjalistyczne	554	527	498	487
Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne	178	309	304	314	Pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	1655	1538	1453	1452
Interwencyjne ośrodki preadopcyjne	43	34	37	56	Rodzinne Domy Dziecka	3162	4500	4747	5580

Źródło: GUS, 2022, TABL. 23 (296). Rodzinna Piecza Zastępcza oraz Koordynatorzy Rodzinnej Pieczy Zastępczej; TABL. 24 (297). Instytucjonalna Piecza Zastępcza, s.394-395 (opracowanie własne).

zastępczych. Analizy szczegółowe pokazują rokroczny spadek liczebności rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowi rodzinnych i rodzin specjalistycznych.

W pieczy zastępczej przebywa znaczna ilość wychowanków z różnego typu niepełnosprawnościami: w 2022 roku było to 8598 osób z orzeczeniami o niepełnosprawności spośród 66 862 podopiecznych, co stanowi 12,85% wychowanków przebywających w pieczy zastępczej. Co istotne, w rodzinach zastępczych różnego typu przebywało w 2022 roku 5626 dzieci z niepełnosprawnościami, ale tylko 487 wychowanków przebywało w rodzinach zastępczych zawodowych specjalistycznych, co stanowi zaledwie 8,65%. Osoby niepełnosprawne w placówkach socjalizacyjnych stanowiły 65,3% wszystkich niepełnosprawnych wychowanków, 15,0% przebywało w placówkach łączących zadania, 8,8% w placówkach rodzinnych, 7,8% w placówkach specjalistyczno-terapeutycznych, a w placówkach interwencyjnych 3,1% (GUS, 2022).

Kolejne istotne założenie obecnego systemu pieczy zastępczej jest takie, że dzieci poniżej 10 r.ż. tylko w wyjątkowych sytuacjach mogą trafić do pieczy instytucjonalnej. Jak się okazuje, niestety w placówkach opiekuńczo-wychowawczych różnego typu w 2022 roku przebywało 576 dzieci w wieku 0-3 lat; 902 dzieci w wieku 4-6 lat, co tylko w kategorii do lat 6 daje prawie 10% wychowanków. Niestety nie ma odrębnych statystyk obejmujących dzieci do 10 r.ż., ale sądząc po liczebności grupy od 7 do 13 r.ż. (5812

osób), można przypuszczać, że kolejne 8-10% to są wychowankowie pomiędzy 7 a 10 r.ż. Zatem co piąty wychowanek pieczy instytucjonalnej nie powinien do niej trafić.

Ważne są też dane (zwłaszcza pod kątem ostatnich zmian co do osób usamodzielniających się) dotyczące podopiecznych powyżej 18 r.ż., bowiem ich liczba w 2022 roku to 10 741, co stanowi 16%. Oznacza to, że spora grupa wychowanków pomimo osiągnięcia pełnoletniości chciałaby wydłużyć swój pobyt w pieczy. Co ciekawe, w tej grupie jest nawet 8 wychowanków placówek interwencyjnych.

Niepokojącym zjawiskiem w kontekście deinstytucjonalizacji są przemieszczenia wychowanków pomiędzy pieczą rodzinną a pieczą instytucjonalną: z powodu przeniesienia do instytucjonalnej pieczy zastępczej rodzinną pieczę zastępczą w 2022 roku opuściło 1078 dzieci (GUS, 2022). Z kontroli NIK wynika, że powodem przeniesienia było najczęściej rozwiązanie dotychczasowej formy opieki i brak wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, co świadczy o pogłębiającym się kryzysie zasobów rodzinnej pieczy zastępczej (<https://www.nik.gov.pl>).

1.3. WNIOSKI PŁYNĄCE Z BADAŃ ŚRODOWISK ZASTĘPCZYCH

Jedną z najważniejszych kwestii podejmowanych w badaniach naukowych dotyczy realizacji kontaktów z rodziną biologiczną dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, co wydaje się być kluczowe przy założeniu, iż jedną z podstawowych zasad, w oparciu o które ma funkcjonować system pieczy zastępczej, jest reintegracja rodziny i tymczasowość pobytu w pieczy zastępczej. Niestety, dzieci umieszczone w pieczy zastępczej często mają rodziców pasywnych i nieodpowiedzialnych, którzy nie utrzymują z nimi kontaktów czy też zbyt łatwo zrażają się niepowodzeniami (Andrzejewski, 2012). J. Słyk na podstawie swoich badań podkreśla, że niemal połowa rodziców, którym odebrano dziecko, nie ma determinacji w działaniach mających na celu jego powrót do rodziny (Słyk, 2015). Jak pisze M. Kolankiewicz, wiele rodzin, które zaniedbywały i krzywdziły dzieci, nie ma motywacji do zmiany

swojego postępowania, nie podejmują współpracy (Kolankiewicz, 2022).

Ponadto z różnych badań wynika, że w pieczy rodzinnej tylko co dziesiąty opiekun zastępczy akceptuje wizyty rodziców biologicznych i uważa, że kontakty te sprzyjają reintegracji z rodziną naturalną (Ruszkowska, 2013; Ruszkowska, 2017; Rżysko, 2010; Sauer, 2016). J. Basiaga i in. (2018) stwierdzają, że ponad połowa zawodowych opiekunów zastępczych prezentuje negatywny stosunek do idei reintegracji. Z badań H. Bejger (2011) w województwie lubelskim wynika, że co piąty wychowanek instytucjonalnej pieczy zastępczej jest odrzucany emocjonalnie przez rodziców biologicznych, co czyni powrót do tejże rodziny niemożliwym. Z kolei z badań K. Mickiewicz-Stopy (2017) prowadzonych na terenie miasta Torunia wynika, że połowa badanych przez nią rodzin zastępczych nie widzi możliwości powrotu dziecka do rodziny naturalnej ze względu na brak poprawy jej funkcjonowania. Badania M. Ruszkowskiej (2023) potwierdzają, że jednym z największych problemów zdecydowanie utrudniającym zarówno pracę z rodziną biologiczną, jak i realizację kontaktów dziecka z rodzicami, jest kwestia związana z umieszczeniem wychowanków w placówkach często bardzo odległych od miejsca zamieszkania rodzica. Niewątpliwie odległość rodzica biologicznego od miejsca pobytu jego dziecka ma przełożenie na utrzymywanie relacji pomiędzy nimi. Zdaniem niektórych badaczy sfera pracy z rodzinami biologicznymi dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej jest kwestią niedopracowaną i sporną (Szczepaniak-Sienniak, 2017).

Dodatkowym problemem podkreślanym przez badaczy, dotyczącym szczególnie dzieci z placówek opiekuńczo-wychowawczych, a wskazywanym przez wychowawców, jest brak współpracy ze szkołą w sprawach edukacji i wychowania podopiecznych tychże placówek (Hrynkiewicz, 2006; Ruszkowska 2022). Sytuacja ta dotyczy zarówno dzieci sprawiających problemy edukacyjne czy wychowawcze, jak i dzieci zdolnych. Nauczyciele często nie wykazują zainteresowania sprawami dzieci z pieczy zastępczej, mają też utrwalony stereotyp wychowanka jako dziecka trudnego, konfliktowego. Według J. Hrynkiewicz (2006) zdarzają się przypadki publicznego napiętnowania dzieci, dlatego też wychowawcy podkreślają, że nawet wychowankowie o dużych możliwościach intelektualnych rzadko

je wykorzystują w nauce szkolnej. Na podstawie badań zrealizowanych w województwie lubelskim (Ruszkowska i in., 2018) zauważono we współpracy placówek opiekuńczo-wychowawczych z instytucjami edukacyjnymi trudności natury komunikacyjnej, tj. „rozbieżności oczekiwań ze strony nauczycieli i opiekunów z placówki”, „niechętną postawę nauczycieli w stosunku do uczniów sprawiających trudności”, „koncentrowanie się na złych zachowaniach ucznia”, „brak zrozumienia problemów ucznia ze strony nauczycieli”, „niechęć ze strony nauczycieli do pogłębionej diagnozy, do pomocy, do indywidualizacji w nauczaniu”. W niektórych szkołach stygmatyzuje się „dzieci placówkowe”, dzieci te czują, że nauczyciele są do nich uprzedzeni i postrzegają ich naukę przez pryzmat problemów, które oni stwarzają w środowisku szkolnym” (Ruszkowska i in., 2018; Klimek, 2010).

Wielu badaczy problematyki zauważa brak zadowalającego poziomu współpracy sądu rodzinnego, kuratora sądowego, pomocy społecznej, organizatora rodzinnej pieczy zastępczej po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, nie wypracowano bowiem modelu tej współpracy (Basiaga, 2014; Prusinowska-Marek, 2014, 2019; Ruszkowska, 2013; Zmysłowska, 2019).

Nie mniej istotne znaczenie mają badania dotyczące rodzicielstwa zawodowego, m.in. J. Basiaga (2015) analizuje czynniki utrudniające funkcjonowanie i rozwój zawodowego rodzicielstwa zastępczego. Wśród nich wymienia: czynniki prawno-organizacyjne (umieszczanie zbyt dużej liczby dzieci w rodzinach zastępczych zawodowych, niedoskonała procedura przyjmowania dzieci, umieszczanie dzieci niedostosowanych społecznie wykazujących zaburzenia społeczne w pogotowiach rodzinnych, brak urlopów), czynniki związane z niedostatecznym wsparciem (zła współpraca z ośrodkami pomocy społecznej, brak komunikacji, niechętna postawa lekarzy wobec rodzin zastępczych), czynniki społeczne (niezrozumienie dla funkcji rodzica zastępczego, permanentna społeczna kontrola).

Niezależnie jednak od wskazywanych trudności, większość badaczy podkreśla walory wychowawczo-opiekuńcze i wspierające rodzicielstwa zastępczego (Gajewska, 2021; Harewska, Gajewska, 2022; Matejek 2020; Ruszkowska, 2013).

2. WYTYCZNE UNII EUROPEJSKIEJ I ONZ DOTYCZĄCE PIECZY ZASTĘPCZEJ

Rozpatrując kwestię rodzinnej pieczy zastępczej, należy sięgnąć do międzynarodowych uregulowań w zakresie budowania systemu opieki zastępczej nad dziećmi, które Polska zobowiązana jest przestrzegać. Podstawowym dokumentem, który zwraca uwagę na sytuację dzieci pozbawionych opieki rodziców, jest Konwencja o Prawach Dziecka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1989 roku, ratyfikowana przez Polskę w roku 1991. Państwa zostały zobowiązane do wspierania rodziców w realizacji zadań opiekuńczo-wychowawczych poprzez rozwój różnego rodzaju usług służących temu celowi (art. 18). Jeśli rodzice jednak nie są w stanie sprawować pieczy nad dzieckiem, to ma ono prawo do opieki zastępczej, przy czym najbardziej adekwatną jej formą jest rodzina zastępcza (art. 20). Umieszczenie dziecka w odpowiedniej instytucji specjalizującej się w opiece nad dziećmi jest traktowane jako rozwiązanie ostateczne.

Organizacja Narodów Zjednoczonych wydała również wytyczne w sprawie opieki zastępczej nad dziećmi określające kierunek polityki oraz praktyki, których celem jest promowanie i zachęcanie do utrzymania dzieci w rodzinie lub jeśli nie jest to możliwe – znalezienie dla nich środowiska zastępczego („Guidelines for the Alternative Care of Children”, 2010). W każdej decyzji podejmowanej względem dziecka należy kierować się jego dobrem i dobrać taką formę pieczy zastępczej, by

była ona w stanie zapewnić pełny i harmonijny rozwój. ONZ wskazuje, że wszelkie wysiłki powinny być skierowane na umożliwienie pozostania dziecka w rodzinie lub powrotu do niej. Dopiero jeśli rodzina, mimo wszelkich form wsparcia, nie jest w stanie zaopiekować się dzieckiem, odpowiedzialność za to zadanie przejmuje państwo, które powinno zapewnić opiekę alternatywną. W wytycznych ONZ podkreśla się, że zmiany środowiska wychowawczego powinny mieć na celu pozostawienie dziecka jak najbliżej jego miejsca zamieszkania, by umożliwić reintegrację z rodziną biologiczną („Guidelines...”, punkt 11), zaś umieszczenie dziecka w pieczy instytucjonalnej powinno ograniczyć się do przypadków, w których placówka jest koniecznym wyborem i jest odpowiednia dla danego dziecka (pkt. 21). Placówki powinny być małe, zorganizowane w taki sposób, by było możliwe przestrzeganie praw i potrzeb dziecka, zlokalizowane w środowisku jak najbliższym rodzinie, a ich celem ma być zapewnienie opieki tymczasowej i przyczynianie się do reintegracji dziecka z rodziną, a w przypadku, kiedy nie jest to możliwe, zagwarantowanie mu stałej opieki w alternatywnej formie rodzinnej (pkt. 123).

Rodzinna forma opieki jest również najwłaściwszym środowiskiem zastępczym dla dzieci z niepełnosprawnością (art. 23 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych). W przypadku dzieci z niepełnosprawnością państwo zobowiązane

jest do podjęcia wysiłku, by zagwarantować opiekę alternatywną, przede wszystkim rodzinną, a w przypadku braku takiej możliwości opiekę instytucjonalną, której warunki są właściwe, niezbędne i konstruktywne oraz zabezpieczają interes dziecka (art. 7). Kwestię tę regulują również Zalecenia Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2010 roku (s. 7) oraz Europejska deklaracja WHO w sprawie zdrowia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodzin z 2010 roku (pkt. 10.3).

Wytyczne ONZ odnoszą się także do strategii deinstytucjonalizacji, zwracając uwagę na konieczność eliminowania dużych placówek opieki stacjonarnej (pkt. 23) na rzecz środowisk rodzinnych. Wskazuje się, że zaspokojenie potrzeb dzieci, zwłaszcza psychoemocjonalnych i społecznych, powinno być realizowane w odpowiednich środowiskach alternatywnych, w szczególności o charakterze rodzinnym (pkt. 53). Kwestię tworzenia systemu opieki nad dziećmi regulują „Ogólnoeuropejskie wytyczne z 2012 roku w zakresie wdrażania i wspierania trwałego przejścia od opieki instytucjonalnej do

alternatywnych rozwiązań rodzinnych i opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności w przypadku dzieci, osób niepełnosprawnych, osób mających problemy ze zdrowiem psychicznym oraz osób starszych w Europie”.

Państwa zobowiązane są do wdrożenia środków, które zapobiegą umieszczaniu dzieci w instytucjonalnych formach opieki zastępczej i przechodzeniu z opieki instytucjonalnej do świadczonej w rodzinie lub społeczności, ponadto do zaprzestania budowy nowych instytucji oferujących opiekę nad dziećmi, a także do prowadzenia profilaktyki i takiego wspierania rodzin za pomocą różnych usług, by nie dochodziło do wychowywania się dzieci poza rodzinnym domem („Ogólnoeuropejskie...”, 2012, s. 4).

Eurochild wskazuje ponadto, że opieka instytucjonalna nie jest zgodna z podejściem dotyczącym praw człowieka („Opening doors...”, s. 9). Podkreśla się, że forma instytucjonalna „zawsze skutkuje gorszą jakością życia niż

wysokiej jakości usługi świadczone na poziomie lokalnych społeczności” („Ogólnoeuropejskie...”, s. 9). W Zaleceniu Komitetu Ministrów Rady Europy z 2005 roku w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach zwraca się uwagę, że umieszczenie dziecka w instytucji powinno być wyjątkiem i służyć jego dobru. Pobyt w placówce powinien być tymczasowy i mieć za zadanie doprowadzenie do jak najszybszej reintegracji z rodziną. Z kolei opieka środowiskowa ma służyć umożliwieniu rodzicom pieczy nad dziećmi i podtrzymywaniu kontaktu z jego bliskimi. Z Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie praw dzieci oraz usług społecznych z 2011 roku wynika, że zobowiązuje się państwa członkowskie do opracowania strategii

deinstytucjonalizacji i akcentuje konieczność rozwoju usług rodzinnych i środowiskowych.

Proces deinstytucjonalizacji stał się przedmiotem raportu na temat przejścia od opieki instytucjonalnej do usług środowiskowych w 27 państwach członkowskich Unii Europejskiej (Šiška, Beadle-Brown, 2020), w którym podkreślono, że w Polsce nadal brakuje strategii dotyczących tego procesu, celów, finansowania oraz środków monitorowania postępu działań w tym zakresie. Polska jest jednym z 12 państw członkowskich, które zostały zobowiązane przez Komisję Europejską do podjęcia działań zmierzających do przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki środowiskowej (s. 97-101).

Kolejnym raportem, w którym zwrócono uwagę na sytuację Polski, jest raport Eurochild. Jest to stowarzyszenie łączące niemal dwieście organizacji działających w 34 krajach europejskich zajmujących się prawami dziecka. Eurochild realizuje projekt DataCare, który ma służyć gromadzeniu danych na temat dzieci objętych opieką zastępczą („DataCare informs...”, 2022). Wskaźniki opracowane w ramach projektu Eurochild i UNICEF zostały uwzględnione w wytycznych dla urzędów statystycznych w całej Europie. Odnoszą się one do przyjęcia przez państwa znormalizowanych definicji i klasyfikacji opieki alternatywnej, pomiaru liczebności, napływu i odpływu dzieci z pieczy zastępczej, przyjęcia standardowego zestawu zmiennych. Jest to ważna inicjatywa, ponieważ brakuje danych dotyczących dzieci objętych opieką zastępczą, a dzięki nim można zaprojektować lepszy system ich ochrony. W raporcie przygotowanym przez Eurochild w 2021 roku znalazły się wskazówki dla Polski mające udoskonalić sposób zbierania i gromadzenia danych i są to: konieczność uszczegółowienia danych dotyczących dzieci (pochodzenie etniczne i kraj pochodzenia), przyczyny umieszczenia w pieczy zastępczej (zwrócenie uwagi, że polskie raporty ograniczają się zazwyczaj do jednego problemu), uzupełnienia danych o informacje na temat rodziców dziecka, uzupełnienie danych dotyczących readmisji dzieci do systemu (s. 39-40).

14 czerwca 2021 roku Rada Europy UE wydała zalecenia w sprawie ustanowienia europejskiej

gwarancji dla dzieci (Zalecenie Rady Europy (UE) 2021/1004 z dnia 14 czerwca 2021 roku). W dokumencie tym podkreślono prawo dzieci do ochrony i opieki koniecznej dla ich dobra, a we wszelkich decyzjach ich dotyczących należy zawsze uwzględniać najlepszy interes dziecka (art. 24). Rada Europy podkreśla konieczność deinstytucjonalizacji opieki i umieszczanie dzieci w środowiskach w ramach społeczności lub rodziny (art. 24).

Z kolei 7 września 2022 roku powstała Europejska Strategia w dziedzinie opieki (Zalecenia Rady w sprawie dostępu do przystępnej cenowo opieki długoterminowej wysokiej jakości 2022/0264), która uwzględnia potrzeby dzieci i ich rodzin i uznaje konieczność inwestowania w opiekę oraz zwraca uwagę na trudne warunki pracy i niską płacę osób zatrudnionych w sektorze opiekuńczym. Dokument ten został skrytykowany przez Eurochild, który wskazały, że strategia ta pomija kwestię dzieci objętych opieką zastępczą. Organizacja wezwała państwa członkowskie do podjęcia zobowiązań w celu przyspieszenia procesu deinstytucjonalizacji i przejścia do opieki opartej na rodzinie i społeczności („Eurochild calls for an integrated and child-centred approach to delivering the European Care Strategy for all children. Eurochild’s response to the European Care Strategy”, 2022, s. 5).

Bardzo ciekawym rozwiązaniem w zakresie ochrony praw dziecka, które wychowuje się poza swoim środowiskiem rodzinnym, są standardy Quality4Children (Q4C) opracowane przez International Foster Care Organisation (IFCO), SOS-KINDERDORF International oraz Fédération Internationale de Communautés Educatives (FICE). Określają one działania ukierunkowane na „zapewnienie i poprawę możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży przebywających w opiece zastępczej w Europie” (Quality4Children..., s. 1). Standardy odnoszą się do jakości opieki zastępczej. Misją jest dążenie do utworzenia europejskiej sieci instytucji i organizacji partnerskich, które będą prowadziły działalność na rzecz praw dzieci przebywających w pieczy zastępczej, opracowanie europejskich standardów jakości opieki zastępczej oraz ich promowanie, podejmowanie działań na rzecz ich wdrożenia, a następnie monitorowania tego procesu zarówno

na poziomie krajowym, jak i europejskim (s. 7). Zatem analiza zaprezentowanych dokumentów wskazuje, iż Polska jako kraj członkowski Unii Europejskiej zobowiązana jest do:

- » wspierania rodziców biologicznych w realizacji przez nich zadań z zakresu opieki i wychowania, by zapobiegać umieszczeniu dziecka w środowisku zastępczym (rozwój usług w społeczności);
- » tworzenia systemu opieki, w którego centrum znajduje się dziecko i jego potrzeby;
- » kontynuowania i usprawnienia procesu deinstytucjonalizacji;
- » rozwijania systemu wsparcia i doradztwa opiekunów zastępczych w realizacji ich funkcji;
- » podjęcia starań o zintensyfikowanie rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym zwłaszcza rodzin zastępczych.■

3. ANALIZA ROZWIĄZAŃ DOTYCZĄCYCH PIECZY ZASTĘPCZEJ W WYBRANYCH KRAJACH NA ŚWIECIE

Poddając analizie główne założenia, w oparciu o które funkcjonuje polski system pieczy zastępczej, warto przyjrzeć się systemom opieki zastępczej w innych krajach zarówno w Europie, jak i na świecie. Krótkiej analizie poddano pięć wybranych systemów opieki zastępczej funkcjonujących w takich krajach jak: USA, Wielka Brytania, Norwegia, Niemcy oraz Australia.

3.1. USA

Amerykański system pieczy zastępczej obsługuje ponad 600 000 dzieci rocznie, około 5% dzieci w USA trafia do pieczy zastępczej na którymś etapie dzieciństwa. Młodzi w wieku 18-20 lat mogą pozostać w pieczy zastępczej pod warunkiem, że kontynuują naukę, są objęte programem zatrudnienia, pracują lub stan zdrowia czyni je niezdolnymi do pracy bądź nauki. Celem nadrzędnym pieczy jest zapewnienie dzieciom i młodzieży życia w stabilnych rodzinach, więc pobyt w pieczy zastępczej kończy się wraz z momentem odzyskania przez rodziców lub krewnych możliwości opieki albo jeśli uregulowana zostanie sytuacja prawna dzieci i podejmowane są kroki do długoterminowego umieszczenia.

Kiedy dziecko trafia do pieczy zastępczej, odpowiedzialność za nie przejmuje rząd. Pracownicy socjalni oraz opiekunowie społeczni

odpowiadają za zapewnienie bezpieczeństwa i podstawowych potrzeb dziecka. Zadaniem pracowników opieki społecznej jest monitoring i kontrola rodzin zastępczych. W systemie amerykańskim funkcjonuje idea łączenia rodzeństw, jednak w praktyce często dzieci są rozdzielane ze względu na różnice wieku i trudności związane z umieszczeniem w placówkach. System pieczy zastępczej w USA stara się rezygnować z placówek o dużej liczebności, placówek instytucjonalnych, na rzecz systemu rodzinnego.

Jeśli nie ma możliwości umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej spokrewnionej, opiekę nad nim przejmuje rodzina niespokrewniona, która jest odpowiednio sprawdzona i przeszkolona. Kandydaci na rodziców zastępczych wybierani są przez Departament Usług Społecznych danego stanu, otrzymują odpowiednie przeszkolenie i certyfikację. Każdy stan posiada zindywidualizowane wymagania dla kandydatów, najczęściej powtarzające się kryteria to wiek, co najmniej 21 lat, posiadanie stałego miejsca zamieszkania oraz weryfikacja przeszłości kryminalnej. Właściwie każdy stan boryka się z problemem niedoboru licencjonowanych rodzin zastępczych. Wynikać to może z faktu, że szkolenia dla kandydatów na rodziców zastępczych są trudno dostępne i wymagające. Aż połowa wykwalifikowanych rodziców zastępczych rezygnuje z pracy już w ciągu pierwszego roku

jej wykonywania. Wśród personelu współpracującego z rodzinami zastępczymi następuje duża rotacja, więc nie jest zachowana ciągłość współpracy z rodzinami.

Każdego roku pieczę zastępczą w USA opuszcza około 225 tysięcy dzieci i młodzieży. Dane wskazują niestety, że znaczna część byłych podopiecznych zagrożona jest doświadczeniem kryzysu bezdomności, bezrobocia albo zatrudnienia za znacznie niższe wynagrodzenie niż ich rówieśnicy z podobnym wykształceniem. W 2021 roku USA na utrzymanie i rozwój systemu pieczy zastępczej przeznaczyły 10,8 miliarda dolarów. Okazało się, że to za mało, aby stworzyć odpowiednią liczbę miejsc w pieczy rodzinnej. Dużą część opieki zastępczej zapewniają organizacje prywatne oraz organizacje non-profit posiadające kontrakty z odpowiednimi instytucjami w danym stanie. Podkreślić należy, iż mimo wielkich nakładów, profesjonalnego podejścia do kwalifikacji rodzin zastępczych i dużego zaangażowania pracowników socjalnych – amerykańskiego systemu pieczy zastępczej nie można uznać za wydolny.

3.2. Wielka Brytania

W Wielkiej Brytanii żyje i poddawanych jest działaniom wychowawczo-opiekuńczym około 12 milionów dzieci, ponad 400 tysięcy z nich znajduje się pod obserwacją systemu opieki społecznej. Na dzień 31 marca 2023 roku w pieczy zastępczej w Wielkiej Brytanii znajdowało się około 82 tys. podopiecznych, 152 jednostki samorządowe odpowiedzialne były za zapewnienie właściwej jakości opieki dzieciom, które nie posiadały adekwatnej opieki rodzicielskiej.

System pieczy zastępczej w Wielkiej Brytanii zakłada następujące formy opieki nad dziećmi:

- » pilną (emergency) – odpowiednik polskich placówek interwencyjnych, opieka ta dedykowana jest wypadkom nagłym, trwającym zwykle kilka dni;
- » krótkoterminową (short-term) – pobyt dziecka w placówkach tego typu trwać może do kilku

miesiący, i tu również możemy je porównywać do polskich placówek interwencyjnych;

- » długoterminową – (long-term) – okres pobytu dziecka w placówce może trwać wiele lat lub do osiągnięcia przez dziecko pełnoletności;
- » specjalistyczną (special) – dedykowaną dzieciom o szczególnych potrzebach (np.: z niepełnosprawnościami);
- » chwilową (short-breaks) – forma opieki mająca wspierać rodziców dzieci chorych, posiadających orzeczenia o niepełnosprawności itp.; okres jej trwania ogranicza się do kilku godzin, maksymalnie tygodnia w miesiącu;
- » opiekę dedykowaną małoletnim przestępcom;
- » opiekę preadopcyjną.

Podstawową zasadą jest jak najszybszy powrót dziecka do rodziny pochodzenia albo zapewnienie mu innej formy opieki typu rodzinnego. System pieczy instytucjonalnej jest ograniczany na rzecz zastępczej opieki rodzinnej. Placówki instytucjonalne przekształcane są w małe placówki terapeutyczne, a placówki publiczne są prywatyzowane. Aktualnie dzieci umieszczane są w rodzinnej pieczy zastępczej (tj. w rodzinach zastępczych) albo w pieczy instytucjonalnej (tj. w domach dziecięcych, domach władz lokalnych czy domach prowadzonych przez organizacje pozarządowe).

Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej traktuje się docelowo jako najbardziej właściwą formę opieki. Rodziny zastępcze dzieli się na:

- » rodziny zastępcze, gdzie opiekę sprawują pracownicy instytucji lokalnych społeczności;
- » rodziny zastępcze spokrewnione;
- » rodziny zastępcze niespokrewnione (przysposobione), w których dziecko przebywa przynajmniej od 3 lat.

Kandydaci ubiegający się o pozostanie rodziną zastępczą muszą spełnić określone wymagania, m.in. muszą być w odpowiednim wieku

(co najmniej 21 lat), nie mogą być karani, muszą posiadać odpowiednie warunki lokalowe. Ocenie podlega także ich zdolność do sprawowania opieki nad dzieckiem. Warto dodać, że otrzymanie pozytywnej kwalifikacji na rodzica zastępczego oraz pełnienie tej roli nie daje ustawowego prawa do zwolnienia z pracy w związku z opieką nad podopiecznymi. Rodzina zastępcza ma możliwość rozwoju i podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych poprzez udział w oferowanych szkoleniach. Poza rodzicami zastępczymi każde dziecko umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej ma przydzielonego opiekuna socjalnego, który odpowiedzialny jest za przygotowanie planu wychowawczego dziecka i monitorowanie jego realizacji. Brytyjskie rodziny zastępcze mogą również liczyć na wsparcie ze strony rodzin pomocowych, których bezpośrednim zadaniem jest odciążenie rodziców zastępczych w pełnionych przez nich obowiązkach przez krótki okres czasu.

System opieki zastępczej przewiduje przyznanie wsparcia finansowego na wychowanie dzieci wszystkim rodzinom zastępczym. Minimalne kwota waha się w granicach 132-231 funtów tygodniowo na dziecko i uzależniona jest od miejsca zamieszkania rodziny, wieku dziecka oraz jego potrzeb specjalnych. Na wysokość przyznanego wsparcia wpływają także: ilość dzieci objętych opieką, rodzaj opieki oraz umiejętności i doświadczenie rodziców. Rodzina zastępcza ma prawo wnioskować o dodatkowe wsparcie z przeznaczeniem na wycieczki szkolne, wakacje, urodziny, festiwale religijne. Finansowanie przysługuje jedynie na dzieci, które nie osiągnęły jeszcze pełnoletności. W sytuacji, kiedy podopieczny ukończy 18 lat, rodzina przestaje otrzymywać na niego świadczenia, nawet jeśli w dalszym ciągu mieszka on w placówce. Osoby pełniące funkcje rodziny zastępczej mogą ubiegać się o różnego rodzaju ulgi podatkowe w związku z opieką nad dziećmi, należne za każdy dzień opieki.

3.3. Norwegia

W rodzinach zastępczych w Norwegii w 2023 roku przebywało około 8 tys. dzieci. Rodziny zastępcze

zgłaszają wiele trudności związanych z wychowaniem swoich podopiecznych. Jednak największą stanowi fakt, że po umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej odpowiedzialność za dziecko podzielona jest pomiędzy 3 podmioty: rodziców zastępczych, rodziców biologicznych oraz służbę ds. ochrony dzieci. Oznacza to, że procesy

decyzyjne poddane są podziałowi, który prowadzi do ograniczeń rodziców zastępczych.

Instytucją odpowiedzialną za strzeżenie dobra norweskich dzieci jest Urząd ds. Ochrony Praw Dziecka (Barnevernet). Podstawowym zadaniem urzędu jest służba dobru dziecka. W przypadku kiedy jest to możliwe, założenie mówi o pełnej współpracy pomiędzy rodziną pochodzenia a rodziną zastępczą i odpowiednimi urzędnikami.

Decyzja o odebraniu dziecka z rodziny biologicznej podejmowana jest wyłącznie w szczególnych przypadkach. Jest to bardzo poważny krok w stosunku do dzieci i ich rodzin. Proces rehabilitacji rodzin biologicznych zaczyna się od działań zapobiegawczych i naprawczych. Jeśli te nie przynoszą efektu, podejmowana jest decyzja o zabezpieczeniu dziecka w pieczy zastępczej. Działanie takie może nastąpić za zgodą rodziców biologicznych lub bez niej. W przypadku ujawnienia poważnych zaniedbań opieki rodzicielskiej lub podejrzenia o krzywdzeniu dziecka decyzja o przeniesieniu poza środowisko rodzinne może zostać podjęta natychmiast. Za zabezpieczenie dziecka odpowiada Służba ds. Ochrony Praw Dziecka. Istnieje możliwość odstąpienia od formalnego przejęcia pełnej opieki nad dzieckiem, a jedynie okresowego zabezpieczenia jego pobytu poza domem rodzinnym, jeśli rodzice biologiczni działają w porozumieniu ze Służbą i są zgodni co do jego czasowego zabezpieczenia. Formalna decyzja przygotowana jest przez państwową Komisję Wojewódzką.

System pieczy zastępczej w Norwegii przewiduje możliwość umieszczenia dziecka w:

- » rodzinie zastępczej;
- » domu dziecka;
- » ośrodka dla młodzieży.

Decyzja o umieszczeniu dziecka w danej formie pieczy zastępczej zależy m.in. od szacowanego okresu pobytu w placówce – jeśli mowa jest o pobycie dłuższym, podejmowane są próby znalezienia odpowiedniej rodziny zastępczej. Jeśli dziecko sprawia trudności wychowawcze i potrzebuje

oddziaływań terapeutycznych – kierowane jest do ośrodka.

3.4. Niemcy

Pieczka zastępcza w Niemczech w 2022 roku zapewniła opiekę i wychowanie 66 400 dzieci. Instytucją zajmującą się pomocą rodzicom i ich dzieciom dotkniętym problemami, z którymi nie są w stanie sobie poradzić sami, jest niemiecki Jugendamt – Urząd ds. Dzieci i Młodzieży. W sytuacjach, w których rodzina wymaga wsparcia w zakresie prewencji, pomoc ogranicza się do edukacji dzieci i młodzieży i zabezpieczenia potrzeb bytowych oraz poprawy warunków życia rodziny. W przypadkach, w których rodzice nie wywiązują się ze sprawowania opieki nad dzieckiem, Urząd może doprowadzić do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej i umieścić dziecko w środowisku zastępczym. Aby odebrać dziecko z destrukcyjnego środowiska rodzinnego, w/w Urząd nie potrzebuje zgody sądu rodzinnego, jednak wszelkie podjęte decyzje podlegają raportowaniu i pełnej kontroli ze strony sądu.

System opieki społecznej i pieczy zastępczej w Niemczech zakłada różne formy pomocy rodzinie i dziecku w sytuacjach kryzysowych:

- » doradztwo wychowawcze;
- » ambulatoryjna forma pomocy w rozwiązywaniu problemów wychowawczych;
- » pedagogiczno-socjalna pomoc rodzinie i praca w grupach – długoterminowe wsparcie rodzin z dziećmi w przypadku poważnych problemów wychowawczych, konfliktów i kryzysów;
- » organizacja grup dziennych;
- » pomoc dziecku poza domem rodzinnym: opieka w rodzinach zastępczych oraz adopcje; wychowanie w placówkach instytucjonalnych czy innych formach mieszkalnych, zintensyfikowana opieka społeczno-wychowawcza.

Opieka w pełnym wymiarze godzin przewidziana jest dla nastolatków i dzieci, które nie mogą

funkcjonować w rodzinie biologicznej. Może być świadczona jako forma krótkoterminowa, długoterminowa i stała, w formie rodziny zastępczej spokrewnionej lub zawodowej lub jako pogotowie kryzysowe, opieka społeczna czy specjalna. Opieka całodobowa przysługuje dzieciom do ukończenia przez nie pełnoletności lub szkoły. Dzieci przysposobione żyją i funkcjonują jak członkowie danej rodziny, ale mają prawo do podtrzymywania kontaktów z rodziną pochodzenia.

Odpowiednikiem polskiego rodzinnego pogotowia jest pogotowie kryzysowe, prowadzone przez rodzinną zastępczą z założeniem, że dziecko w awaryjnej sytuacji życiowej trafia tam na krótki czas do 6 miesięcy. Od rodzin tych oczekuje się umiejętności pracy z dziećmi w kryzysie psychicznym oraz po doświadczeniach traumatycznych.

Opieka specjalna realizuje zastępczą formę wychowania dla dzieci z niepełnosprawnościami, dbając o realizowanie obowiązku edukacyjnego. W tym przypadku co najmniej jeden z rodziców zastępczych musi posiadać odpowiednie przygotowanie zawodowe do pracy z dziećmi z niepełnosprawnościami.

Kandydaci na rodziców zastępczych zobowiązani są do spełnienia odpowiednich kryteriów, które zakładają m.in. stabilną sytuację życiową, niezależność finansową, stabilną sytuację lokalową, zgodę dzieci biologicznych na przysposobienie nowego członka rodziny, zaświadczenie o niekaralności. Rodziny zastępcze mogą liczyć na wsparcie w postaci poradnictwa, możliwości rozwoju poprzez udział w szkoleniach i seminariach, zasiłku opiekuńczego, rodzinnego oraz zwolnień podatkowych, urlopu rodzicielskiego, dodatkowego ubezpieczenia czy wsparcia psychologicznego.

3.5. Australia

Dane prezentujące sytuację pieczy zastępczej w Australii na dzień 30 czerwca 2022 roku wskazują, że 61 100 dzieci zostało objętych nakazem opieki i ochrony, który wydawany jest wtedy, gdy dziecko zostało poważnie skrzywdzone, narażone na ryzyko doświadczenia krzywdy lub też

straciło możliwość opieki w środowisku rodzinnym. W opiece pozadomowej przebywało 45 400 dzieci. Najwięcej dzieci w opiece pozadomowej to dzieci w kategorii wiekowej poniżej 1 r.ż. Aż 90% dzieci znajdowało się w rodzinnych formach pieczy zastępczej, a zatem jedynie 10% trafiło do pieczy instytucjonalnej.

Rząd Australii finansuje i zapewnia możliwość intensywnego wsparcia dla rodzin zagrożonych niewydolnością wychowawczą w postaci wsparcia w opiece, pomocy prawnej czy dostępu do porad i edukacji w zakresie wychowania i opieki. Jeśli tak udzielone wsparcie nie zdaje egzaminu, dzieci zabezpieczane są w opiece pozadomowej.

Kandydaci na rodziców zastępczych w Australii muszą zostać poddani odpowiedniej weryfikacji przez wydział lub agencję, która zajmuje się zapewnieniem opieki dzieciom w ramach przysposobienia do rodziny zastępczej. W ramach rodzinnej opieki zastępczej wyróżnić możemy:

- » opiekunów zastępczych spokrewnionych z dzieckiem;
- » opiekunów niespokrewnionych z dzieckiem;
- » osoby pełniące długotrwałą opiekę nad dziećmi;
- » osoby pełniące tymczasową, krótkotrwałą opiekę nad dzieckiem, z założeniem, że wróci ono do poprzedniego miejsca zamieszkania po ustaniu kryzysu w środowisku rodziny biologicznej.

W opracowaniach czy raportach dotyczących pieczy zastępczej w Australii nie wspomina się raczej o pieczy instytucjonalnej. Jak wskazują dane, większość umieszczeń kierowanych jest do pieczy rodzinnej, szczególnie rodzin zastępczych. Na dzień 30 czerwca 2022 liczba rodzin zastępczych niespokrewnionych, w których umieszczono jedno lub więcej dzieci, wyniosła około 8 700. Jedynie w 3,3% rodzin umieszczonych zostało 5 lub więcej dzieci. Większość rodzin w tym okresie przyjęła 1 dziecko. Liczba rodzin zastępczych spokrewnionych, w których umieszczono dzieci,

wyniosła około 15 500. Niestety w Australii zaobserwować można dużą skalę powrotów dzieci do systemu pieczy zastępczej, po uprzednim powrocie do rodziny pochodzenia.

Z przytoczonych analiz wynika, że każdy z prezentowanych systemów pieczy zastępczej proponuje kierunek zmian nastawionych na deinstytucjonalizację, a proces ten ciągle trwa. Jedynie w Australii większość potrzebujących dzieci trafia już pod opiekę rodzin zastępczych. Każdy z systemów ma swoje mocne i słabe strony. Możemy zaobserwować wiele punktów i założeń wspólnych zarówno

dla prezentowanych systemów, jak i w odniesieniu do polskiego systemu pieczy zastępczej. Każdy boryka się z trudnościami i wymaga zmian, uzależnionych od sytuacji społeczno-ekonomicznej państwa, kwalifikacji pracowników socjalnych i pomocy specjalistycznej czy też skali niewydolności opiekuńczo-wychowawczej rodzin pochodzenia. Niestety każdy z przybliżonych systemów, w tym również polski system opieki zastępczej, ma ogromny deficyt rodziców zastępczych. ■

4. METODOLOGICZNE PODSTAWY BADANIA

Metodologia badań ma przede wszystkim pomóc badaczowi we właściwym konstruowaniu i przeprowadzaniu badań, wyciąganiu wniosków z przeprowadzonych badań, a także dostarczyć umiejętności odróżniania wiedzy naukowej od naszych myśli (sądów). Przedmiot zainteresowań niniejszego raportu stanowi próbę analizy problematyki rodzicielstwa zastępczego, co wydaje się być szczególnie ważne ze względu na zmiany dokonujące się w polskim systemie prawnym, przechodzącym liczne przeobrażenia, dzięki którym winien dostosowywać się do standardów europejskich. Wymagań, w których rodzina staje się priorytetem, a funkcjonowanie służb społecznych ma być gwarantem i warunkiem prawidłowego rozwoju dziecka poprzez zapewnienie mu stabilności i poczucie bezpieczeństwa.

4.1. CELE I PROCEDURA BADAWCZA

W celu przygotowania publikacji zastosowana została strategia badawcza mieszana, nazywana we współczesnym piśmiennictwie trzecim podstawowym podejściem, obok ilościowego i jakościowego (Fidel, 2008; Johnson, Onwuegbuzie, Turner, 2007). Podkreślić należy, że kombinowanie podejścia jakościowego i ilościowego wzbogaca wnioski, prowadzi do lepszego i głębszego rozumienia istoty badanych zjawisk

niż każde z tych podejść oddzielnie (Bryman, 2006; Creswell, 2009; Hall, Howard, 2008). Badania ilościowe i jakościowe w przypadku niniejszego projektu badawczego potraktowano komplementarnie. Analizy ilościowe pozwolą na oszacowanie stopnia znajomości problematyki rodzicielstwa zastępczego, w tym rodzicielstwa zastępczego zawodowego, przez społeczeństwo polskie, pozwolą określić motywację do pełnienia roli rodzica zastępczego oraz określić, z jakich źródeł Polacy czerpią informacje na temat rodzicielstwa zastępczego. Z kolei badania jakościowe pomogą zrozumieć dzięki opiniom specjalistów, jak funkcjonuje system pieczy zastępczej w Polsce, jakie są jego mocne i słabe strony. Przyjęta procedura badań mieszanych równoległych oznacza synchroniczne zbieranie danych ilościowych i jakościowych.

Jedną z pierwszych czynności badawczych, jaką należy wykonać, jest sformułowanie celu i określenie, po co przeprowadzamy badanie i co chcemy uzyskać. Celem głównym projektu jest identyfikacja możliwości rozwoju rodzicielstwa zastępczego w Polsce. Cele szczególne to:

- » diagnoza aktualnego stanu pieczy zastępczej w Polsce – uwarunkowania prawne,

instytucjonalne, społeczne, systemowe w kontekście wymagań i standardów UE;

- » identyfikacja kluczowych barier związanych z rozwojem rodzicielstwa zastępczego w Polsce;
- » określenie stopnia znajomości i postrzegania zawodu „rodzica zastępczego”;
- » zdefiniowanie kluczowych korzyści i ograniczeń związanych z zawodem „rodzica zastępczego”;
- » identyfikacja dobrych praktyk i możliwych działań związanych z rozwojem rodzicielstwa zastępczego w Polsce i na świecie;
- » rekomendacja zmian prawnych, instytucjonalnych i systemowych.

4.2. ZASTOSOWANE METODY I TECHNIKI BADAWCZE

W badaniach jakościowych wykorzystano pogłębiony wywiad indywidualny (ang. individual in-depth interview, IDI), który jest traktowany przez badaczy jako klasyczna, jakościowa metoda badawcza. Pogłębiony wywiad indywidualny, polegający na bezpośredniej rozmowie z jednym badanym, stosuje się przede wszystkim do badania subiektywnych opinii typowych dla przedstawicieli grup społecznych, które cechuje wyraźna i zwarta tożsamość grupowa (Nicpoń, Marzęcki, 2020). Jego celem jest więc uzyskanie informacji od konkretnego respondenta, który został przez badacza wybrany do badań w oparciu o określone kryteria. IDI doskonale nadaje się do badań respondentów, których pozycja zawodowa i dorobek pozwalają uważać za ekspertów w określonych dziedzinach.

IDI przeprowadzono z osobami związanymi z systemem pieczy zastępczej traktowanymi jako eksperci ze względu na charakter pracy i staż w zawodzie, powyżej 5 lat. Wśród 19 ekspertów znaleźli się: 2 koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej (województwo warmińsko-mazurskie); 2 ekspertów (w tym psycholog) związanych z organizacjami

pozarządowymi działającymi na rzecz dzieci w województwie łódzkim i podkarpackim; 1 psycholog, 1 pedagog, 1 pracownik socjalny, 1 pracownik działu pieczy zastępczej, 2 dyrektorzy, 2 kierownicy jednostek organizacyjnych realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej, wspierania rodziny i pieczy zastępczej oraz wspierania osób niepełnosprawnych w województwach łódzkim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim; 1 osoba prowadząca Rodzinny Dom Dziecka; 2 osoby będące rodzicami zastępczymi zawodowymi (w tym 1 prowadzący rodzinę zastępczą zawodową specjalistyczną), 2 osoby prowadzące placówkę opiekuńczo-wychowawczą typu rodzinnego oraz 2 rodziców niezawodowych (województwo łódzkie, warmińsko-mazurskie, podkarpackie). Jeden z ekspertów łączył funkcję rodzica zastępczego z działaniami w organizacji pozarządowej. W badaniu chodziło o zdobycie informacji od ekspertów związanych z pieczą zastępczą w różnym charakterze i zamieszkujących różne regiony kraju, dlatego też zdecydowano się na badania w północno-wschodniej części kraju (województwo warmińsko-mazurskie), południowo-wschodniej (województwo podkarpackie), centralnej (województwo łódzkie) i północno-zachodniej (województwo zachodnio-pomorskie).

W badaniach ilościowych z kolei wykorzystano coraz bardziej popularne w ostatnich latach techniki CATI/CAWI. Wywiad telefoniczny ze wspomaganie komputerowym – CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing) jest obecnie w Polsce

jedną z najpopularniejszych technik zbierania danych stosowanych w komercyjnych badaniach opinii i rynku. Jest to technika oparta na telefonicznym kontakcie ankietera z respondentem oraz technika, której realizacja jest zarządzana przez system komputerowy (Jabłoński, 2016). Z kolei CAWI (Computer Assisted Web Interview) to wywiad internetowy wspomagany komputerowo. Badanie CAWI polega na wysyłce przez Internet ankiety elektronicznej, którą odbiorca wypełnia samodzielnie. Badania typu CATI/CAWI przeprowadzono na próbie 1073 osób.

4.3. DOBÓR I CHARAKTERYSTYKA PRÓBY BADAWCZEJ

Istotny element w procedurze badawczej stanowi odpowiedni dobór próby. Literatura metodologiczna obfituje w różnorodne metody doboru prób do badań. Jedną z nich prezentuje E. Babie (2008), wyróżniając próby nieprobabilistyczne i probabilistyczne. Próby probabilistyczne (losowe) wyłaniane są w trakcie badań dotyczących dużych reprezentatywnych grup. Takie też zastosowano w niniejszych badaniach ilościowych (CATI/CAWI). Z kolei próby nieprobabilistyczne, to m.in. dobór celowy, który wykorzystano w badaniach jakościowych (IDI).

W badaniu ilościowym udział wzięło 570 kobiet, 502 mężczyzn i 1 osoba, która określiła swoją płeć jako inną. Struktura wieku respondentów rozkładała się następująco: 18-22 lata – 71 osób; 23-34 – 191 osób; 35-44 – 224 osoby; 45-54 – 160 osób; powyżej 55 r. ż. – 427. Wśród respondentów byli mieszkańcy środowisk wiejskich – 404 osoby; małych miast (do 20 tys. mieszkańców) – 139 osób; średnich miast (od 20 do 99 tys. mieszkańców) – 214 osób; dużych miast (od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców) – 182 osoby i wielkich miast (powyżej 500 tys. mieszkańców) – 134 osoby.

Jeśli chodzi o wykształcenie respondentów, to wśród nich znalazły się: 103 osoby z wykształceniem podstawowym; 206 z zasadniczym zawodowym; 419 z wykształceniem średnim i 345 z wykształceniem wyższym. Wśród badanych

dominowały osoby osiągające dochód od 3001 do 5 000 zł i było to 219 osób; 7001–10 000 zł zarabiała grupa 198 badanych; spora grupa 196 osób odmówiła odpowiedzi na to pytanie.

Zdecydowanie dominujące zawody w grupie osób badanych to pracownik biurowy lub wyspecjalizowany, wysokiej klasy technik (np. sekretarka, pracownik administracji, urzędnik itp.) i było to 248 osób; nieco mniej liczne grupy to pracownicy szkolnictwa, służby zdrowia (np. nauczyciel, lekarz bez specjalizacji, pielęgniarka) – 107 osób; kierownicy/managerowie średniego lub niższego szczebla – 102 osoby oraz wykwalifikowani robotnicy, pracownicy fizyczni, rzemieślnicy (po szkole w swoim zawodzie) – 97 osób. Pozostałe grupy zawodowe posiadały już znacznie mniej liczne próby, znalazły się także osoby, które nigdy nie pracowały – 46 osób.

Wśród respondentów zdecydowanie przeważały rodziny z dwójką dzieci – 261 osób, single – 256 badanych oraz rodziny z jednym dzieckiem – 206 osób. Najmniej licznie reprezentowani byli samotni ojcowie – 9 osób i rodziny zamieszkujące z dziadkami – 11 osób.

Narzędzie badawcze było skonstruowane w taki sposób, że pierwsze pytanie kwalifikowało respondenta do uczestnictwa w dalszej części badania, na jego podstawie można było pozyskać informację o znajomości pojęcia „rodzic zastępczy”. Jeśli respondent stwierdzał, że nie słyszał nigdy tego określenia, nie brał udziału w dalszej części badania. Na tej podstawie wyeliminowano tylko 80 respondentów.

W badaniu jakościowym udział wzięło 19 osób, w tym 17 kobiet i 2 mężczyzn. Wszyscy byli związani z systemem pieczy zastępczej i posiadali duże doświadczenie w tym zakresie; u większości (15 z 19 osób) było to ponad 10 lat. Wśród ekspertów znalazło się także 8 opiekunów zastępczych, pełniących różne role: rodziny niezawodowej, rodziny zawodowej, rodziny zawodowej specjalistycznej, rodzinnego domu dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego. ■

5. SYSTEM PIECZY ZASTĘPCZEJ – ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH

5.1. STOPIEŃ ZNAJOMOŚCI I POSTRZEGANIE RODZIELSTWA ZASTĘPCZEGO

System pieczy zastępczej w ostatnich latach przechodzi liczne przeobrażenia, wiele osób rezygnuje z pełnienia funkcji rodzinnej pieczy zastępczej, zaobserwować można niedobory kandydatów do tej roli. Zatem warto się zastanowić, dlaczego tak się dzieje. Pomóc mogą badania przeprowadzone na zlecenie Fundacji Happy Kids, pozwalające m.in. określić stopień znajomości i postrzegania zawodu „rodzica zastępczego” przez mieszkańców Polski.

W grupie przebadanych 1073 osób 686 to osoby, które nie zetknęły się z określeniem „rodzic zastępczy zawodowy” (63,93%). Z kolei zaś 387 osób (36,07%) słyszała bądź zetknęła się z zawodowstwem opiekunów zastępczych. W grupie osób, które nie miały styczności z zawodowym rodzicielstwem zastępczym, dominowali ludzie młodzi między 18 a 22 r.ż. (53,52%), osoby z wykształceniem podstawowym (45,63%) oraz respondenci, którzy nigdy nie pracowali (52,17%).

Wśród badanych 277 respondentów (25,82%) miało styczność wśród znajomych bądź w rodzinie z rodzicielstwem zastępczym, zaś w tej grupie 152 osoby zetknęły się z rodzicielstwem zastępczym zawodowym. W badaniach ilościowych najczęściej

padające określenia kojarzone z rodzicielstwem zastępczym i rodzicielstwem zawodowym to:

- » osoba, która sprawuje opiekę nad dzieckiem, niebędąca faktycznym rodzicem;
- » rodzic zastępczy;
- » opieka zastępcza nad dzieckiem;
- » opieka tymczasowa;
- » rodzic na chwilę;
- » wychowanie nie swojego dziecka, którego się nie urodziło;
- » rodzina zastępcza;
- » opiekun (prawny);
- » osoba zastępująca rodzica;
- » zawodowy opiekun dziecka;
- » osoby prowadzące rodzinny dom dziecka;
- » odpłatna opieka nad dzieckiem;
- » opieka nad dzieckiem, które ma trafić do adopcji;

» adopcja.

Dość liczna grupa, niemal 100 osób (8,57%), nie odróżnia terminów „rodzic zastępczy” i „rodzic adopcyjny”, utożsamiając adopcję z rodzicielstwem zastępczym. Wśród badanych ekspertów również panuje opinia, iż spora grupa społeczeństwa nie odróżnia tych pojęć. Świadczą o tym wypowiedzi typu:

„Ludzie bardzo często myślą rodzicielstwo zastępcze z przysposobieniem dziecka, czyli adopcją, często nawet w instytucjach typu szkoła czy jakiś urząd jest stawiany między tym znak równości, że rodzic zastępczy to jakby adoptował” (dyrektor, Centrum Pomocy Rodzinie, woj. łódzkie).

„Ludzie w ogóle nie rozumieją różnicy między rodziną zastępczą a adopcją i to wynika z tego, że nie ma żadnych ogólnopolskich kampanii dotyczących tego rodzicielstwa, które byłyby widzialne w przestrzeni publicznej. Nawet jak prowadzę zajęcia ze studentami, przyszłymi psychologami, oni też nie wiedzą w ogóle, że jest coś takiego jak rodzina zastępcza i że to się

różni czymś od adopcji” (psycholog, Ośrodek Pomocy Rodzinie, woj. zachodniopomorskie).

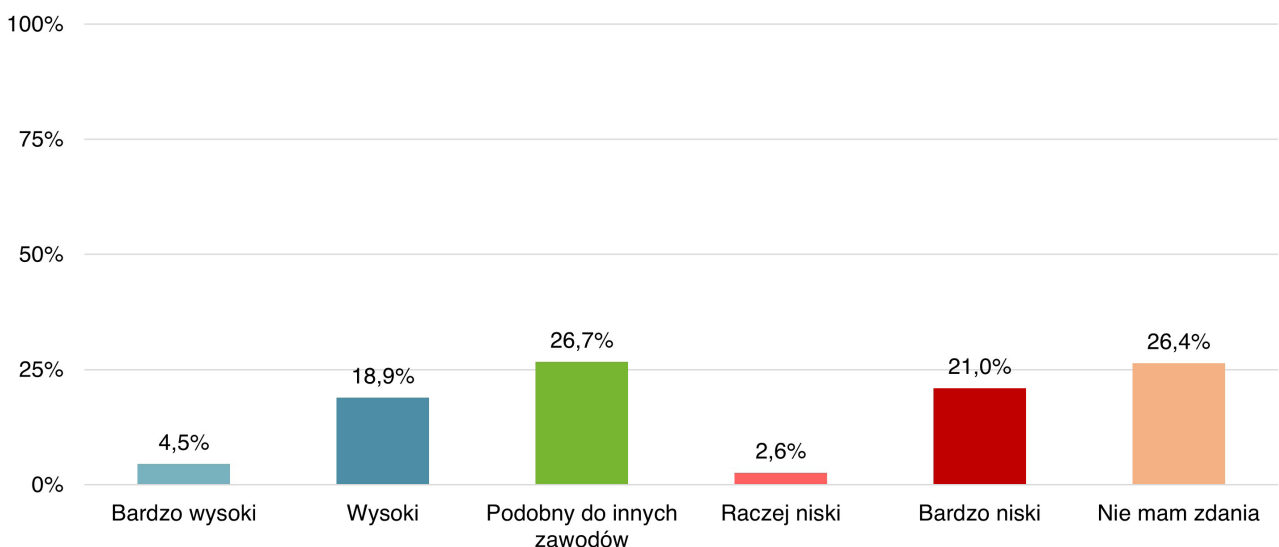
„Jest bardzo mała wiedza na temat rodzicielstwa zastępczego czy adopcyjnego. Bo bardzo często spotykam się z osobami, które nie wiedzą, że coś takiego w ogóle jest” (organizacja pozarządowa, opiekun zastępczy, woj. podkarpackie).

Respondenci w badaniu ilościowym zostali również poproszeni o wyrażenie swojej opinii co do słuszności pewnych stwierdzeń funkcjonujących w otoczeniu dotyczących rodzicielstwa zawodowego. Wśród zdecydowanie dominujących, z którymi zgadzali się badani, były następujące:

„Zawód rodzica zastępczego wymaga szerokiego wsparcia (szkolenie, psycholog, odpoczynek, przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu, itp.)”, z którym zgodziło się 816 osób (76,04%).

„Zawód rodzica zastępczego jest bardzo trudną profesją” – 833 osoby (77,63%) oraz „uważam, że trzeba mieć wielkie serce, aby pełnić zawód

Wykres 1. Szacunek do zawodu rodzica zastępczego w opinii Polaków

Źródło: Badania na zlecenie Fundacji Happy Kids, 2024, N=1073.

rodzica zastępczego” – 852 respondentów (79,4%).

Z kolei 64,77 % respondentów nie zgodziło się ze stwierdzeniem „nie trzeba mieć żadnych szczególnych umiejętności, aby wykonywać zawód rodzica zastępczego”, co świadczy o tym, że świadomość społeczna jest dosyć duża odnośnie do trudności wiążących się z funkcją rodzica zastępczego. Spora grupa badanych, 64,68%, nie ma wiedzy na temat wielkości wynagrodzeń przysługujących zawodowym rodzicom zastępczym.

Nie mniej istotne znaczenie ma określenie, czy zawód rodzica zastępczego cieszy się szacunkiem społecznym. Wyniki badań ilościowych zostały zaprezentowane na wykresie nr 1.

Z przedstawionych danych wynika, że niestety bardzo mały procent Polaków uważa, że zawód rodzica zastępczego cieszy się wysokim szacunkiem społecznym (23,39%). Spora grupa respondentów niestety nie ma zdania czy wiedzy na ten temat (26,37%). Co piąty badany uważa, że rodzicielstwo zastępcze cieszy się bardzo niskim szacunkiem, a właściwie tego szacunku nie ma.

Eksperti również potwierdzają w swoich wypowiedziach niski prestiż roli opiekuna zastępczego,

co wyeksponowane zostało w przytoczonych wypowiedziach:

„Są środowiska, gdzie rodzicielstwo zastępcze jest postrzegane z szacunkiem, ale dominują środowiska, gdzie niestety ludzie mówią, że robi się to dla łatwych pieniędzy” (dyrektor, Centrum Administracyjne Pieczy Zastępczej, woj. łódzkie).

„Miałam rodziny, które nie przyznawały się w środowisku, że są rodzinami zastępczymi, czy dzieci, które nie przyznawały się, że są w rodzinach zastępczych. Wiedział na przykład tylko wychowawca, a nauczyciele nie wiedzieli z powodu takiego właśnie stygmatyzowania, jakby takie rodziny były gorsze. Ja się kilkakrotnie spotkałam w szkołach z takim wydźwiękiem” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Dzieci i rodzice pieczowi mają bardzo zły pijar u nas w Polsce, ponieważ zazwyczaj o rodzinach zastępczych się pisze wtedy, kiedy coś się dzieje. I wtedy są nagłówki, że dziecko wypadło przez balkon, pijana matka zastępcza” (pedagog, Ośrodek Pomocy Rodzinie, woj. zachodniopomorskie).

„Ludzie często myślą, że w tych rodzinach zastępczych to są najgorsze dzieci, złodzieje, przyszli alkoholicy, no i ludzie się boją tych dzieci, to ma związek z tym nierozgraniczaniem pieczy od adopcji. Bo ludzie sobie myślą, że ja wezmę takie dziecko, dam mu swoje nazwisko, będzie po mnie dziedziczyło, będzie na równi z moimi dziećmi, a później ono się będzie zachowywało w jakiś zły sposób, to co ja wtedy zrobię?” (psycholog, Ośrodek Pomocy Rodzinie, woj. zachodniopomorskie).

„Bolączką jest ocena; mam takie poczucie, że rodzic zastępczy jest oceniany przez społeczeństwo negatywnie, że dorabiamy się na tych biednych dzieciach, bierzemy kasę, a w sumie to co my robimy, bo my musimy tylko kochać” (opiekun zastępczy zawodowy, woj. łódzkie).

„Jak w każdej branży są czarne owce, te reportaże, tam ktoś dom wykończył za pieniądze,

bo wzięli dzieci... są źli policjanci, dobrzy policjanci, lekarze i wszyscy inni, no to odłam jest. A jak rodziny, to rozdmuchane. Ja bym wolała, żeby było promowane dobre rodzicielstwo i pokazywali prawdę, ale też nie taką lukrowaną, bo nie jesteśmy cukrowani” (rodzinny dom dziecka, woj. warmińsko-mazurskie).

Zdarzają się także pozytywne opinie, jednakże pojawiają się one zdecydowanie rzadziej:

„Ja pytałam rodziny, jak oni są odbierani wśród rodziny, sąsiadów. No to tak naprawdę jest to takie bardzo chwalebne, powiedziała bym. Ojej, jacy jesteście cudowni ludzie, że zdecydowaliście się, że pomagacie. Czasami padają takie, że wzięli dla pieniędzy, ale to najczęściej od rodziców biologicznych. Nawet wczoraj była taka sytuacja, że z koleżanką zabierałyśmy dziecko z rodziny zastępczej, musieliśmy umieścić je w innej rodzinie zastępczej, gdziekolwiek nie poszliśmy, np. byliśmy u lekarza rodzinnego z dzieckiem, potem do szpitala, no i byliśmy tak traktowani, że wszędzie zielone światło, bez kolejki. Generalnie myślę, że nasze społeczeństwo zdaje sobie sprawę, że jest ogromny problem, jeżeli chodzi o dzieci, które mieszkają, żyją w placówkach opiekuńczo wychowawczych” (kierownik, Ośrodek Pomocy Społecznej, woj. warmińsko-mazurskie).

Badania ilościowe pozwoliły też określić, czy i w jakim stopniu zarekomendowano by swoim bliskim bądź znajomym pracę w zawodzie rodzica zastępczego. Respondenci musieli w tym celu wybrać cyfrę ze skali 10-punktowej, przy czym 9-10 pkt. wybierali zwolennicy rodzicielstwa zastępczego, 7-8 pkt wybierały tzw. osoby neutralne (raczej przychylnie, ale nie do końca przekonane, czy polecą komuś tę rolę), natomiast od 0-6 pkt. przyznawali zdecydowani przeciwnicy rodzicielstwa zastępczego. Wynik był policzony za pomocą wskaźnika NPS (Net Promoter Score). Niestety wynik był bardzo niezadowolający wyniósł bowiem – 57,32pp (przy czym wynik mógł się lokować w przedziale od – 100 pp do +100 pp), co oznacza, że respondenci w większości przypadków nie rekomendują pracy w zawodzie opiekuna zastępczego, a skoro nie polecają tej

profesji swoim znajomym czy bliskim, sami również zapewne nie chcieliby takiej funkcji pełnić. W grupie badanych tylko 7,5% zarekomendowałyby rodzicielstwo zastępcze swoim bliskim.

Respondentów zapytano także, z jakimi innymi profesjami kojarzy im się zawód rodzica zastępczego. Wśród najczęściej wymienianych znalazły się:

- » opiekun,
- » nauczyciel,
- » wychowawca,
- » przedszkolanka,
- » pielęgniarka,
- » niania.

Zawody, do których porównywano rodzicielstwo zastępcze, to profesje oparte na pracy z ludźmi, przede wszystkim jednak z dziećmi, wymagające pewnych predyspozycji osobowych, np. wyrozumiałości, cierpliwości, umiejętności komunikacji. Jednocześnie wymieniane zawody oparte były (zresztą podobnie jak zadania opiekuna zastępczego) o działania pielęgnacyjne, opiekuńcze, wychowawcze, edukacyjne.

5.2. SPOSOBY POZYSKIWANIA WIEDZY NA TEMAT RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO

Niezwykle istotne znaczenie ma sposób zdobywania informacji o rodzicielstwie zastępczym przez społeczeństwo polskie. Analizom poddano różne formy promocji rodzicielstwa zastępczego i ich stopień skuteczności w dotarciu do przeciętnego mieszkańca. Dane zamieszczono na wykresie nr 2.

Niestety niemal połowa respondentów (48,46%) stwierdziła, że nie spotkała się z żadną formą promocji rodzicielstwa zastępczego, co świadczy o braku szeroko zakrojonych ogólnopolskich kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze. Pośród tych form promocji, z którymi mieli styczność badani,

najczęściej (29,64%) wskazywano reportaże w radio lub telewizji, zdecydowanie rzadziej wymieniane były informacje pozyskiwane z Internetu (19,48%) czy ogólnopolskie kampanie promujące (19,01%). Najmniejszą skutecznością informacyjną cieszą się lokalne imprezy promujące rodzicielstwo zastępcze (Dzień Rodziny, Dzień Rodzicielstwa Zastępczego itp.) – 4,85%.

Niektórzy z badanych udzielali innych odpowiedzi, niewymienionych w kwestionariuszu, były to odpowiedzi wskazujące konkretne portale społecznościowe: Facebook, Instagram, Tik-Tok; sugerujące bezpośrednią styczność z rodziną zastępczą np. w szkole, w sąsiedztwie, wśród znajomych bądź stanowienie takiej rodziny. Kilka wypowiedzi wskazywało na kierunek studiów, gdzie była poruszana tego typu problematyka. Zdarzyły się też odpowiedzi dotyczące filmów i serialu „Rodzina zastępcza”

jako źródła informacji o tej problematyce. Również jeden z ekspertów będący opiekunem zastępczym potwierdził, że z rodzicielstwem zastępczym zetknął się dzięki programowi w telewizji: „Oglądaliśmy program. To była *Sprawa dla reportera*. Była poszukiwana rodzina zastępcza dla chłopca chorego na mukowiscydozę” (woj. podkarpackie).

O braku lub też niskiej skuteczności promowania rodzicielstwa zastępczego świadczą wybrane wypowiedzi udzielone podczas indywidualnych wywiadów pogłębionych:

„Jeżeli za ideą nie idą konkretne rozwiązania, akty prawne, to z samej idei nic nam nie wyjdzie. I choćby tłum koordynatorów i innych osób latał z transparentami pod tytułem *Zostań rodziną*”

Wykres 2. Źródła pozyskiwania wiedzy na temat rodzicielstwa zastępczego

Źródło: badania na zlecenie Fundacji Happy Kids, 2024, N=1073.

zastępczą, z tego nic nie będzie wynikać” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Jedynym problemem, jeśli chodzi o rodziny zastępcze zawodowe, to ich brak. Mimo że prowadzimy szeroko zakrojoną kampanię rodzicielstwa zastępczego, to tak naprawdę efekty są mierne. Jeżeli pozyskujemy jakąś nową rodzinę, to raczej na zasadzie marketingu szeptanego. Gdzieś ktoś komuś wśród znajomych. Niemniej jednak, nawet jeżeli pojawiają się jakieś osoby chętne, to jak zapoznajemy ich z warunkami płacowymi – rezygnują” (kierownik, Ośrodek Pomocy Społecznej, woj. warmińsko-mazurskie).

Niektórzy eksperci zgłaszali też swoje pomysły na promowanie rodzicielstwa zastępczego:

„Żeby takie rodziny dawały świadectwo; może ktoś z osób publicznych jest rodziną zastępczą, może chciałby się ujawnić i opowiedzieć, jak to wygląda. Ale też zwyczajni ludzie, którzy by chcieli się pochwalić na zasadzie przekazania tego dalej, w pozytywny sposób” (Dział Pieczy Zastępczej, woj. zachodniopomorskie). Podobne stwierdzenie padło w województwie podkarpackim: „To trafia

do ludzi, te prawdziwe historie dzieci. Tyle że tutaj mamy pewne przeszkody, nie możemy pokazywać dzieci, nie możemy mówić ich historii. Nie wiemy, jak to pokazać”.

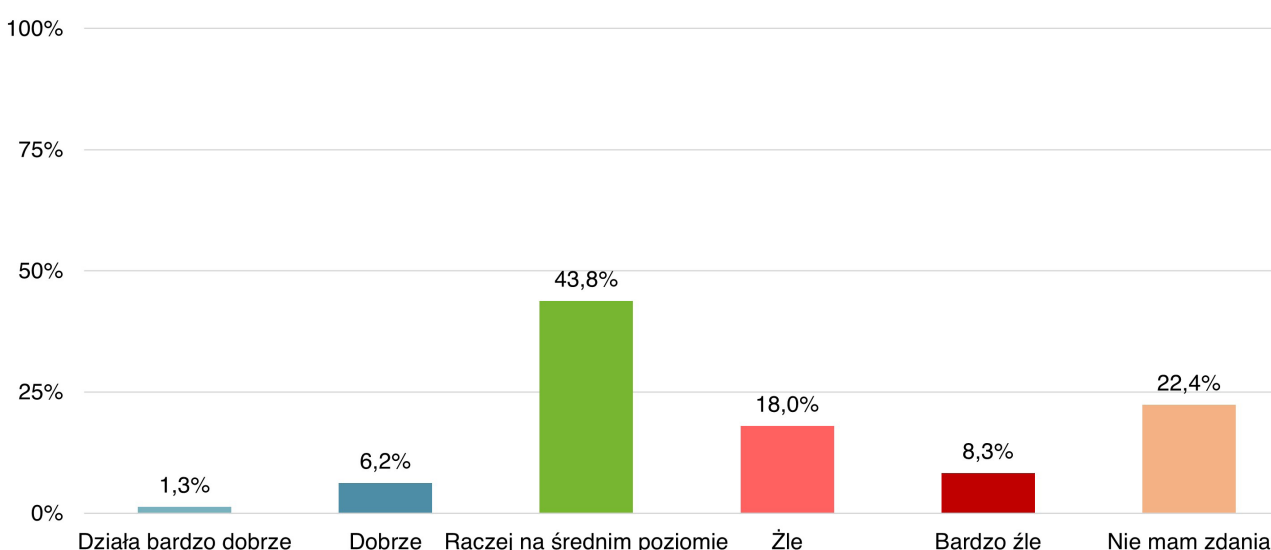
Również opiekun zastępczy stanowiący rodzinę specjalistyczną na terenie województwa warmińsko-mazurskiego uważa, że należałoby bardziej promować pieczę zastępczą poprzez organizowanie różnego typu spotkań, żeby pokazać „na czym polega to rodzicielstwo”.

Zatem zarówno respondenci badań ilościowych, jak i eksperci są zgodni co do kwestii braku czy niewystarczającej promocji rodzicielstwa zastępczego. Eksperci stwierdzają, że najlepszą promocją jest pokazywanie rodzicielstwa zastępczego na konkretnych przykładach osób, które tą pieczę się zajmują.

5.3. DIAGNOZA AKTUALNEGO STANU PIECZY ZASTĘPCZEJ – MOCNE I SŁABE STRONY

Pomimo że wiedza na temat pieczy zastępczej nie jest zbyt duża w społeczeństwie polskim, zapytano respondentów o ich opinie na temat

Wykres 3. Ocena funkcjonowania systemu pieczy zastępczej w opinii Polaków

Źródło: Badania na zlecenie Fundacji Happy Kids, 2024, N=1073.

obecnie funkcjonującego systemu pieczy zastępczej. Opowiedzi prezentuje wykres nr 3.

Badania ilościowe pokazały, że co piąty badany nie ma wiedzy na temat funkcjonowania polskiego systemu pieczy zastępczej. Największa grupa respondentów uważa, że funkcjonuje on raczej na średnim poziomie (43,08%). A tylko około 1% respondentów uważa, że działa on bardzo dobrze. Ponad 26% uważa, że działa źle.

Skoro działa nie do końca dobrze, ani też nie do końca źle, ekspertów poproszono o wskazanie mocnych i słabych stron w obecnie funkcjonującym systemie pieczy zastępczej. Wśród słabych stron wymieniano: zbyt duże przeciążenie systemu; niewystarczającą ilość miejsc w pieczy zastępczej (szczególnie w pieczy rodzinnej), o czym świadczą niewykonane liczne postanowienia sądu; zbyt długie procedury sądowe i niezadowolająca współpraca na linii sąd rodzinny – instytucje pomocy społecznej; niewłaściwy dobór rodzin zastępczych spokrewnionych (nie do końca przestrzegane są zapisy ustawy, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii ingerencji sądu we władzę rodzicielską); niewystarczające środki finansowe przeznaczane na system

pieczy zastępczej; starzejąca się kadra w zawodowej pieczy rodzinnej; zbyt mała liczba rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych w stosunku do liczby wychowanków z niepełnosprawnościami umieszczanych w systemie pieczy zastępczej.

Potwierdzenia możemy szukać w wybranych wypowiedziach ekspertów:

„Każdy człowiek w tym elemencie pieczy zastępczej jest w kryzysie, łącznie z pracownikami, którzy teoretycznie powinni być wsparciem, ale też są przeciążeni, nie mają odpowiedniej opieki, w postaci na przykład superwizji. Nie mają często kompetencji, bo zawód koordynatora czy też osoby wspierającej z opieki społecznej jest mało płatny, nie ma więc motywacji do pracy, jest dużo dokumentacji i praca jest trudna” (Dział Pieczy Zastępczej, woj. zachodniopomorskie).

„Problemem jest to, że psychologowie, którzy są dostępni dla dzieci i rodzin, to zwykle osoby zaraz po studiach, ponieważ ci z doświadczeniem często nie chcą iść do pracy za taką stawkę, jaką

mogą otrzymać w pieczy” (psycholog, Ośrodek Pomocy Rodzinie, woj. zachodniopomorskie).

„Są rodziny, które w przeszłości miały ograniczenia, pozbawienia władzy rodzicielskiej, były skazane prawomocnym wyrokiem i są ustanawiane rodziną zastępczą. [...] to jest trochę tak, że dokonujemy wyboru między dżumą a cholera. Czyli czy zostawić dziecko w dysfunkcyjnym, ale rodzinnym systemie pieczy zastępczej, czy dziecko powinno iść do placówki opiekuńczo-wychowawczej” (kierownik, Ośrodek Pomocy Społecznej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Miejsca w instytucjonalnej pieczy straciliśmy i to nie jest rozwiązanie, bo może lepiej to wygląda na papierze, w sprawozdaniach, że rzeczywiście mniej dzieci jest w pieczy instytucjonalnej, ale nie jest ich mniej dlatego, że jest ich mniej do umieszczenia, tylko dzieci nadal oczekują na umieszczenie w środowisku rodzinnym. Są liczne niezrealizowane postanowienia sądu. U nas to trwa czasami kilka miesięcy, bo my po prostu szukamy miejsc” (Dział Pieczy Zastępczej, woj. zachodniopomorskie).

„Jest za mało specjalistycznych rodzin. Ja jestem placówką, to mogę mieć wszystkie dzieci niepełnosprawne, bo nie ma przepisów, które mówią, że jedno dziecko niepełnosprawne, że dwójkę, że trójkę” (placówka opiekuńczo-wychowawcza typu rodzinnego, woj. łódzkie).

„Kadra w pieczy zastępczej starzeje się nieuchronnie i dlatego jest ten kryzys, bo nie dołączają do tej kadry młodszy ludzie” (rodzina zastępcza zawodowa, woj. łódzkie).

„Piszemy czasami o rozwiązaniu rodziny zastępczej, bo dochodzi do nieprawidłowości. [...] Nie wiem, za którym razem sąd w końcu pochylił się nad naszym wnioskiem i zabrał dziewczynkę z rodziny zastępczej, była u dziadków, tam jeszcze mieszkał jej ojciec” (kierownik, Ośrodek Pomocy Społecznej, woj. warmińsko-mazurskie).

„W kwietniu 2023 roku koordynator złożył wniosek o uregulowanie sytuacji prawnej dziecka. Zaraz będzie rok i nie dzieje się po prostu nic. Sprawy

tych dzieci tkwią w sądach. Uzyskanie pozbawienia władzy rodzicielskiej graniczy z cudem” (kierownik, Ośrodek Pomocy Społecznej, woj. warmińsko-mazurskie).

Kolejną poruszaną w wywiadach istotną kwestią jest brak prestiżu nie tylko związanego z funkcją rodzica zastępczego, ale też wszystkimi profesjami w pomocy społecznej, co przekłada się na braki kadrowe i niewystarczające zainteresowanie pracą w tych zawodach, czy studiowaniem na kierunkach takich jak np. praca socjalna. Potwierdza to fragment wypowiedzi kierownika Ośrodka Pomocy Społecznej w województwie warmińsko-mazurskim: „Jak kiedyś robiliśmy nabór na koordynatora, to było 10, 15, 20, zdarzało się 30 ofert. Dzisiaj składam nabór na koordynatora i zdarza się, że przez pół roku nie wpłynie 1 oferta. Młodzi ludzie nie chcą przychodzić za najniższą krajową. [...] Nie ma chętnych na pracę socjalną”.

Jednym z ważnych argumentów świadczących o niedoskonałości obecnie funkcjonującego systemu pieczy zastępczej jest brak wystarczających nakładów finansowych, co świetnie można podsumować słowami jednego z ekspertów: „To jest taki zastrzyk, żeby podtrzymać chorego, nie dać mu umrzeć, ale później tej pomocy nie ma” (dyrektor, Centrum Pomocy Rodzinie, woj. łódzkie).

Z kolei wśród zalet obecnego systemu pieczy zastępczej można wskazać fakt, że w systemie pojawiła się osoba, która z rodzinami zastępczymi współpracuje, a mianowicie koordynator pieczy zastępczej; ważną rolę odgrywają również pedagog i psycholog, którzy weryfikują kandydatów na opiekunów zastępczych; pochyłono się także nad kwestią procedury usamodzielniania (w tym wprowadzono zapis o jednokrotnej możliwości powrotu do pieczy); wprowadzono asystenta rodziny do systemu; dano możliwość umieszczania dzieci w pieczy nie tylko na terenie własnego powiatu.

Potwierdzają to fragmenty wypowiedzi pozyskane w badaniach jakościowych:

„Jest proces kwalifikacji, jest pedagog, jest psycholog. Sprawdza się, czy rodzice spełniają te warunki mieszkaniowe, czy predyspozycje

osobowościowe” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Na plus jest fakt, że pojawił się koordynator w systemie, jest na wniosek, owszem, ale rodziny są motywowane zaraz, jak tylko składają dokumentację, żeby się o niego starać” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

„No i to jest ta zmiana, że możemy szukać rodzin zastępczych na terenie całej Polski. I efekt jest taki, że dziecko małe jest przewożone, transportowane na południe Polski, bo tam się znajduje rodzina zastępcza. No i spoko, bo nie przebywa w szpitalu, nie jest w jakiejś instytucji, ale to z kolei jest pytanie, jak to się ma do budowania i podtrzymywania więzi z rodziną biologiczną” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

Wśród pozytywnych działań związanych z pieczą zastępczą wymieniane były zarówno w województwie łódzkim, podkarpackim, jak i warmińsko-mazurskim różnego rodzaju projekty rozpisywane przez Ośrodki Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, w ramach których oferuje się różnego rodzaju działania terapeutyczne; zajęcia logopedyczne; wsparcie fizjoterapeuty, pedagoga, psychologa, często prawnika; rodziny są włączane razem z dziećmi do różnego rodzaju aktywności (warsztaty, wyjazdy, spotkania). Podkreślano, że na przestrzeni ostatnich 10 lat „organizacje się wyspecjalizowały i w nich jest większy dostęp do wsparcia. Tylko że nie wszystkie rodziny z tego korzystają i nie wiedzą, że mogą skorzystać”.

Zaznaczyć należy, iż niektórzy z opiekunów zastępczych podkreślali znaczenie przynależności do jakiejś fundacji, stowarzyszenia wspierającego rodzicielstwo zastępcze, ponieważ to wiele ułatwia w ich codziennym funkcjonowaniu, bowiem: „w fundacji mogę poprosić o to, żeby ktoś to za mnie zrobił, żeby ktoś mnie wsparł, pomógł” (placówka opiekuńczo-wychowawcza typu rodzinnego, woj. łódzkie).

Słabych stron wskazywanych jest zdecydowanie o wiele więcej niż pozytywnych, co oznacza, że

nasz system należałoby udoskonalić, poprawić, wzmocnić. Z całą pewnością jeśli chcemy myśleć o deinstytucjonalizacji, konieczna jest dokładna analiza poszczególnych elementów tego systemu, należy przyrzeć się działaniom wspierającym rodziny będące w kryzysie opiekuńczo-wychowawczym, warunkom pracy oferowanym asystentom, pracownikom socjalnym, koordynatorom i innym osobom zatrudnianym w pomocy społecznej, no i oczywiście przede wszystkim środowiskom zastępczym, tu głównie rodzinnym. O pewnego rodzaju porażce systemu pieczy zastępczej wspominają eksperci z województwa zachodniopomorskiego, mówiąc o tzw. „kręgu życia, czyli te dzieci, które były w pieczy jeszcze jakiś czas temu – one już rodzą swoje dzieci i te dzieci trafiają do pieczy. Bo nie pomogła piecza zastępcza czy ta instytucja, w której te dzieci były”.

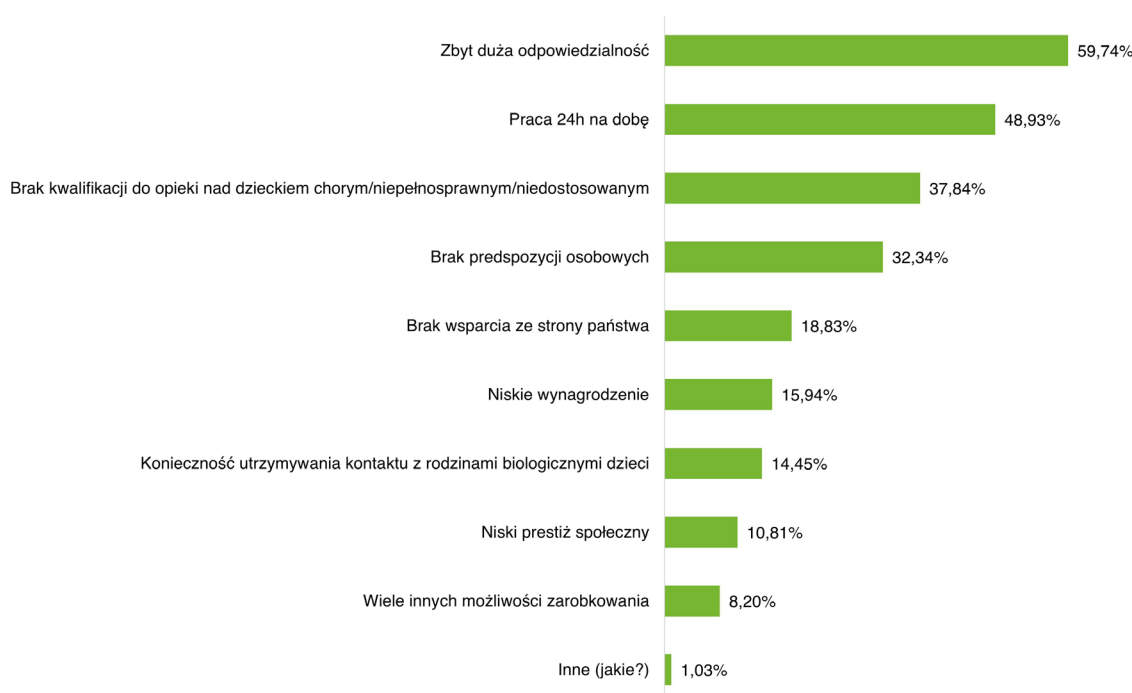
Niech jako podsumowanie posłuży fragment wypowiedzi opiekuna zastępczego z województwa łódzkiego: „Piecza zastępcza nieuchronnie zmierza do agonii. To jest już agonია, a ona zmierza do zgonu”.

5.4. KLUCZOWE BARIERY ZWIĄZANE Z ROZWOJEM RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO

Badania typu CATI/CAWI pozwoliły zdiagnozować najważniejsze przyczyny, które zniechęcają ludzi do podejmowania decyzji o ewentualnym rodzicielstwie zastępczym, a tym samym stanowią niejako bariery w rozwoju tego rodzicielstwa.

Wykres 4. Bariery rozwoju rodzicielstwa zastępczego

Uwaga: Wyniki badania się nie sumują. Można było wybrać maksymalnie 3 odpowiedzi, procent wyliczono dla N=1073.

Źródło: Badania na zlecenie Fundacji Happy Kids, 2024, N=1073.

Badania przeprowadzono na próbie 1073 Polaków, dane zamieszczono powyżej.

Badania ilościowe pokazały, iż kluczową barierą w rozwoju rodzicielstwa zastępczego jest zbyt duża odpowiedzialność ciążąca na rodzicach zastępczych (59,74%). Prawie połowa respondentów (48,93%) podkreśla, że praca 24 godziny na dobę jest zdecydowanie tym czynnikiem, który przemawia na niekorzyść rodzicielstwa zastępczego. Spora grupa respondentów stwierdziła, że brak umiejętności opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością (37,84%) bądź brak predyspozycji osobowych (32,34%) stanowią barierę w rozwoju rodzicielstwa zastępczego. Wśród rzadziej wymienianych czynników znalazły się: brak wsparcia ze strony państwa, niskie wynagrodzenia, konieczność utrzymywania kontaktów z rodzinami biologicznymi, niski prestiż społeczny, inne możliwości zarobkowania. Niektórzy respondenci podawali też swoje własne bariery, tj.: brak wiedzy na temat rodzicielstwa zastępczego, długie procedury

kwalifikacyjne, konieczność współpracy z licznymi instytucjami (sąd, PCPR), trudne dzieci, którymi się trzeba opiekować.

Uzupełnieniem badań ilościowych są wypowiedzi ekspertów na ten temat, z których wynika, że podstawowym problemem jest zbyt niska pomoc finansowa oferowana rodzinom zastępczym i pracownikom systemu pieczy zastępczej, niewystarczające wsparcie psychologiczne w radzeniu sobie z własnymi emocjami oraz problemami dzieci, brak opieki wytchnieniowej, przeciążenie opiekunów zastępczych nadmierną ilością obowiązków, brak możliwości skorzystania z urlopu, bowiem jest za mała ilość rodzin pomocowych. Potwierdzają to eksperci w swoich wypowiedziach:

„Brak rodzin zastępczych, system jest niepełny, ponieważ brakuje rodzin zastępczych i przez to, że ich brakuje, rodziny są przeciążone i szybciej

ulegają wypaleniu” (Dział Pieczy Zastępczej, woj. zachodniopomorskie).

„Bez samochodu, bez wsparcia psychologicznego, bez superwizji, z kiepskim finansowaniem, ze złym postrzeganiem przez społeczeństwo i przez szkoły, kontrolowane na każdym kroku, narażane na oskarżenia rodziców biologicznych, na oskarżenia dzieci, bez wsparcia prawnego. Jak ma nie być kryzys” (rodzinny dom dziecka, woj. łódzkie).

„Czy ustawodawca nie zna kosztów, jakie są [...] My jako rodzinny dom dziecka: do mnie nie przyjdzie żadna fundacja i nie powie „to ja ci to zrobię” czy napiszę pod ciebie projekt, bo pod instytucję to jeszcze coś tam działa, bo biedne dzieci z domu dziecka, jakoś trzeba wspomóc [...]. Typu rodzinnego każdy mówi – nie, no oni mają pieniądze, niech sobie radzą, a te pieniądze nie są wystarczające” (rodzinny dom dziecka, woj. warmińsko-mazurskie).

„Jest duży problem, jeżeli chodzi o opiekunów zastępczych, że są oni nie dość, że są tak naprawdę trochę urzędnikami, bo muszą też i gromadzić dokumenty, reprezentować dziecko w innych instytucjach, opiekować się nim, zajmować tymi rzeczami takimi podstawowymi jak żywienie. Chodzić na zebrania i jeszcze obsługiwać tutaj rodziców, którzy mają duże wymagania” (Dział Pieczy Zastępczej, woj. zachodniopomorskie).

„Rodzina pomocowa za to, że zaopiekuje się dziećmi, dostaje 20% wynagrodzenia rodzica zastępczego, który to dziecko ma na co dzień, więc jeżeli rodzic zastępczy ma 4100 wynagrodzenia, no to ja w zeszłym roku na tym wielkim interesie zarobiłam 360 zł brutto, więc do ręki to chyba dostałam pewnie z 200 zł za to, że się opiekuję czymś dzieckiem, więc żadna opiekunka za takie pieniądze by do pracy nie przysłała na całą dobę przez ileś tam dni” (placówka typu rodzinnego, woj. łódzkie).

„Rodzice najzwyczajniej w świecie też potrzebują wytchnienia. Urlopu, odpoczynku, bo to jest po prostu praca całodobowa. Nie ma rodzin

pomocowych i nikt nie chce taką rodziną zostać” (pracownik socjalny, woj. łódzkie).

Bardzo mocne słowa, ale jednocześnie obrazujące stan pieczy rodzinnej padły z ust opiekuna zastępczego z województwa warmińsko-mazurskiego: „Jest tak mało rodzin, jest to tak niedoinwestowane, zapomniane, że jak już się rodzina trafi, to jak to mój mąż mówi: złapać jelenia, upchnąć, ile się da, butem zamknąć, zapomnieć”.

Nie mniej istotną kwestią, nie do końca dopracowaną, jest konieczność współpracy z rodzinami biologicznymi dzieci przebywających w pieczy zastępczej. Na tym tle rodzi się wiele konfliktów, często negatywnych emocji. Kontakty te oczami ekspertów pokazują fragmenty wypowiedzi:

„My, na dzień dobry, jesteśmy wrogami dla tych rodziców. Oni się nie chcą do nas przekonać” (rodzinny dom dziecka, woj. warmińsko-mazurskie).

„Przeszkodą jest to, że jest kontakt z rodziną biologiczną. Wiele rodzin zastępczych się tego boi. No i z jednej strony słusznie, no bo przecież mamy do czynienia z osobami, które są uzależnione, mają szereg trudności, które były karane, które dokonały jakichś aktów okrucieństwa i teraz jak z taką osobą mam rozmawiać i wpuścić ją do domu” (psycholog, Ośrodek Pomocy Rodzinie, woj. zachodniopomorskie).

Wśród innych barier wymienił należałoby brak kompatybilnych działań w zakresie współpracy pomiędzy działaniami jednostek systemu pieczy zastępczej (rodzina zastępcza, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej) a działaniami skierowanymi na pracę z rodziną (asystent, pracownik socjalny,

kurator, rodzina biologiczna). Potwierdza to jeden z ekspertów:

„Ktoś mi powie, że rodzic pracuje z asystentem rodziny i pracownikiem socjalnym, a ja jestem od pieczy i my mamy swojego koordynatora. Ale to musi być kompatybilne. My musimy za jeden stół siadać i ja muszę wiedzieć, co kurator robi z tą matką, co robi pracownik socjalny, bo inaczej... to się nie udaje” (rodzinny dom dziecka, woj. warmińsko-mazurskie).

Jeszcze inny problem stanowią bariery wynikające z planów finansowych powiatów co do tworzenia rodzin zawodowych i oferowanego im wsparcia. Potwierdza to opiekun zastępczy z województwa łódzkiego w swojej wypowiedzi:

„Mnóstwo rodzin niezawodowych, które tylko ryczały dostają na dzieci, a potem się dowiadują, że jak chcą przekwalifikować się na zawodowe rodziny, że plan powiatu nie przewiduje tego w tym roku i wszystko się odwleka. Teraz ma powiat

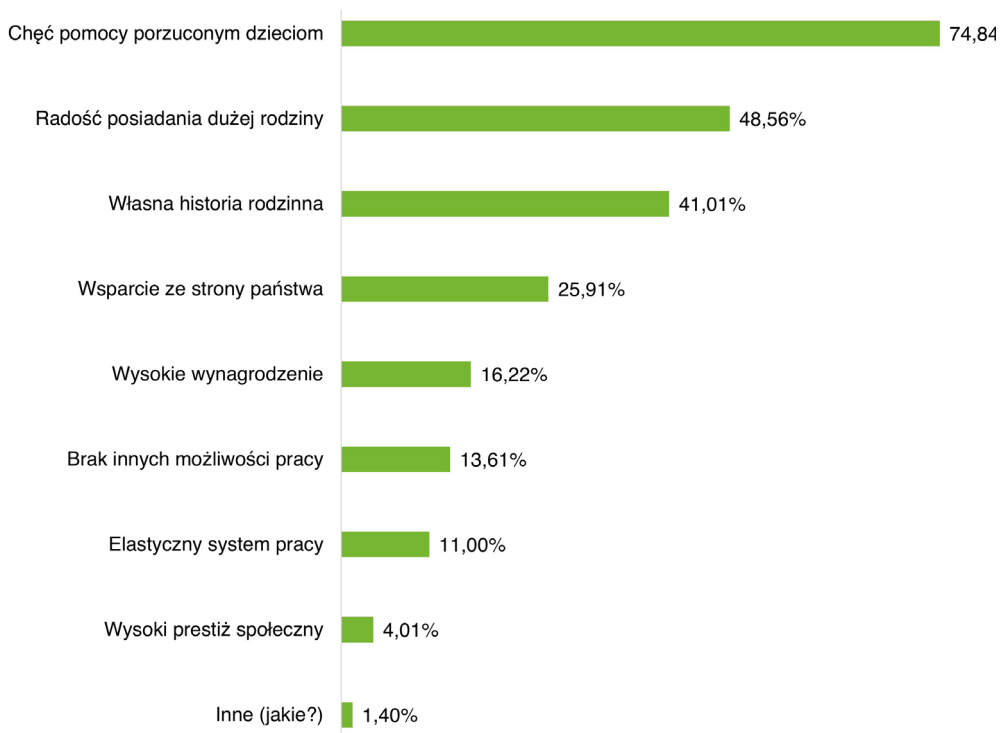
podpisać z rodziną niezawodową umowę na zawodową i płacić jej pobory, a jeszcze będzie się upominała o dodatkowy etat, jeżeli ma powyżej trójki dzieci, to tutaj jest kolejny pies pogrzebany, bo jeśli nawet powiaty już podpiszą umowy na zawodową rodzinę zastępczą, to wsparcie w postaci dodatkowego etatu jest w postaci części etatu”.

Bariery widziane oczami respondentów badań ilościowych tylko częściowo pokrywają się z przeszkodami zgłaszanymi przez ekspertów, co do jednego są natomiast zgodni: zdecydowanie cały system pomocy społecznej i piecza zastępcza są przeciążone oraz niedoinwestowane.

5.5. IDENTYFIKACJA MOTYWACJI DO PODJĘCIA SIĘ ROLI RODZICA ZASTĘPCZEGO

Istotne znaczenie ma określenie, jakiego typu motywy mogłyby skłonić ludzi, czy też skłaniają

Wykres 5. Motywacja do roli rodzica zastępczego

Uwaga: Wyniki badania się nie sumują. Można było wybrać maksymalnie 3 odpowiedzi, procent wyliczono dla N=1073.

Źródło: Badania na zlecenie Fundacji Happy Kids, 2024, N=1073.

ich, do podjęcia się roli opiekuna zastępczego. Respondenci w badaniach ilościowych mogli dokonać wyboru maksymalnie 3 odpowiedzi spośród wskazanych możliwości lub dodać coś od siebie. Dane prezentuje wykres 5.

Z badań ilościowych wynika, że podstawowym motywem podejmowania się roli rodzica zastępczego jest chęć pomagania porzuconym dzieciom (74,84%), zdecydowanie rzadziej wymieniana była chęć posiadania dużej rodziny czy radość z tego powodu (48,56%) oraz własne historie rodzinne (41,01%). Zdecydowanie rzadziej wskazywano odpowiedzi poruszające kwestie wynagrodzeń, braku innych możliwości pracy, elastycznego systemu pracy czy prestiżu społecznego. Do kategorii „Inne” przyporządkowano m.in. stwierdzenia typu: chęć późniejszej adopcji dziecka, niemożność posiadania własnych dzieci, miłość do dzieci, empatia, możliwość dzielenia się z innymi własnymi zasobami mieszkaniowymi czy finansowymi. Polacy uważają zatem, że określone predyspozycje osobowe np. miłość do dziecka, otwartość, empatia czy chęć posiadania dużej rodziny to są motywy, które decydują o ewentualnym rodzicielstwie zastępczym.

Co na ten temat sądzą eksperci, pokazują wybrane fragmenty wypowiedzi psychologa i pedagoga prowadzących szkolenia i proces kwalifikacji kandydatów na opiekunów zastępczych w województwie zachodniopomorskim:

„Wśród motywacji, którą kandydaci podają w trakcie szkoleń, są takie historie, kiedy ludzie chcą zareagować na jakąś krzywdę dziecka, czyli na drodze ich życia pojawiło się dziecko, które jest w trudnej sytuacji. Oni towarzyszą

mu w tej historii, bo są na przykład sąsiadami, nauczycielami czy takimi osobami teoretycznie z zewnątrz, ale znają to dziecko”.

„Są kandydaci tacy, którzy już swoje dzieci wychowali, mają syndrom pustego gniazda i mówią o tym, że teraz, kiedy ich własne dzieci wyszły z domu, poczuli, że mają jeszcze energię”.

„No i część osób też może mniej chętnie o tym mówi, ale myślę, że jest taka misja, która jest związana z ich wyznaniem, z religią, czyli to też taka chęć czynienia czegoś dobrego”.

„Popularny motyw, dla którego te rodziny się decydują na podjęcie rodzicielstwa zastępczego, to na przykład bardzo długie oczekiwanie na adopcję. Albo w ośrodku adopcyjnym nie spełnili jakichś tam kryteriów, są za starzy, mają złe doświadczenia w ogóle z takim ośrodkiem adopcyjnym i z jakichś powodów coś tam nie wyszło, więc próbują rodzicielstwa zastępczego”.

Opiekunowie zastępczy biorący udział w badaniu jakościowym podają swoje motywy, które skłoniły ich do podjęcia się roli rodzica zastępczego:

„Zostaliśmy przypadkowo [...] po zasłyszanej przez męża w jego pracy informacji, że jest dzieciątko z zespołem Downa, które jest już poza czasem ustawowym w pogotowiu rodzinnym, dzieciątko też – tak jak nasza córeczka – z zespołem Downa, które jeżeli ktoś go nie weźmie, to będzie wywiezione do DPS-u” (woj. warmińsko-mazurskie).

„Dzieci odrzuć, dorosłe... a w międzyczasie to pomagałam w opiece nad dzieckiem [...] No i tak to się zaczęło” (woj. warmińsko-mazurskie).

„Kiedy miałam 10 lat, sama trafiłam do pieczy zastępczej, po śmierci najpierw rodziców biologicznych, a potem opiekuna faktycznego, czyli babci” (woj. warmińsko-mazurskie).

„Ja to mam w genach gdzieś zapisane, bo moja babcia pracowała 40 lat w domach dziecka i to w takich domach małego dziecka. [...] więc jak by dzieci takie pieczone cały czas gdzieś mi

towarzyszyły, gdzieś były obok [...]. No i dla mnie było naturalne, że ja też taka będę” (woj. łódzkie).

„Z mężem oglądaliśmy program w telewizji. To była *Sprawa dla reportera*. Była poszukiwana rodzina zastępcza dla chłopca chorego na mukowiscydozę” (woj. podkarpackie).

„Poznaliśmy inną rodzinę zastępczą i też była taka dosyć duża kampania [...] pod którą też podpisała się tutaj dla mnie taka dosyć ważna postać [...]. On taki filmik promujący pieczę zastępczą nagrał i był właśnie udostępniony na jego kanale. No i tak stwierdziliśmy, że pójdziemy” (woj. łódzkie).

Z opinii ekspertów wynika, że osoby, które zajmują się rodzicielstwem zastępczym, dzielą się na kilka grup: są wśród nich opiekunowie, którzy decydują się na zostanie rodzicem zastępczym, ponieważ są wrażliwi na historie dzieci, z którymi zetknęli się w rzeczywistości lub w jakimś programie telewizyjnym; są osoby, które same doświadczyły pobytu w pieczy zastępczej bądź zetknęły się z pieczą, bo ktoś z rodziny się tym zajmował; jeszcze inni mają ogromne pokłady miłości, a doświadczają efektu pustego gniazda; są też ludzie, którzy nie mogą mieć własnych dzieci; jest też grupa osób, która kieruje się wyznawaną religią i chęcią czynienia dobra. Oczywiście trudno tutaj wymieniść cały katalog motywatorów, jest to często sprawa bardzo indywidualna i uzależniona od różnych okoliczności.

Zdarza się oczywiście, że motywacja nie jest właściwa, ale takie rodziny zazwyczaj nie są w stanie radzić sobie z trudnościami i problemami, jakie napotykają w czasie pełnienia swojej roli. Potwierdza to dyrektor Centrum Pomocy Rodzinie w województwie łódzkim:

„Pobudki ekonomiczne? No są, też się zdarza, że ktoś sobie taki sposób na życie wymyśli, że [...] tak będzie zarabiał. [...] Taka rodzina [...] zrezygnowała, gdy okazało się, z czym się będzie borykała”.

Wśród niewłaściwych motywacji w województwie zachodniopomorskim wymienia się: błędne wyobrażenie o pieczy i dzieciach do niej trafiających

wśród kandydatów na opiekunów zastępczych, którzy traktują rodzicielstwo zastępcze jako „skrót do adopcji”, czasami to jest tak, że „chcą mieć więcej dzieci, bo chcą rodzeństwo dla dziecka, które mają, lub chcą jakieś straty, deficyty podratować, być może straty własnego dziecka, nieudane własne macierzyństwo”.

Oczywiście trzeba też rozróżnić motywację osób, które stanowią rodziny spokrewnione, bo tutaj najczęściej tym motywatorem są więzy krwi, bliskość relacji czy więzi emocjonalne.

5.6. RODZICIELSTWO ZASTĘPCZE – MOŻLIWOŚCI I ROZWIĄZANIA

W badaniu o charakterze ilościowym udział wzięła dosyć duża grupa Polaków, co pozwoliło na w miarę rzetelne poznanie stosunku społeczeństwa do rodzicielstwa zastępczego. Badani zostali poproszeni o wskazanie możliwości rozwoju rodzicielstwa zastępczego w naszym kraju. Uzyskane wyniki zaprezentowano na wykresie 6.

Respondenci najczęściej proponowali takie zmiany jak: pomoc w zapewnieniu warunków lokalowych/mieszkaniowych dla rodzin zastępczych zawodowych (42,87%), większe wsparcie ze strony państwa (42,12%) czy wyższe środki na utrzymanie dzieci trafiających do pieczy rodzinnej (31,59%). Podkreślano również znaczenie szkoleń dla opiekunów zastępczych (28,42%), szybszy, łatwiejszy dostęp do specjalistów (28,42%). Co piąty badany podkreśla znaczenie wzrostu wynagrodzeń dla rodziców zastępczych (20,97%). Nieco rzadziej wybierane odpowiedzi koncentrowały się na wsparciu ze strony organizacji społecznych, zmniejszeniu obciążeń dla rodziców, krótszym czasie pracy wymaganym do emerytury oraz wzroście prestiżu społecznego zawodu rodzica zastępczego.

Wśród wypowiedzi określonych jako inne znalazły się odpowiedzi dotyczące procedur sądowych, które są zbyt długie, zmniejszenie ilości dokumentacji (zbyt rozbudowana biurokracja). Niestety byli też tacy, którzy stwierdzali, że żadne zmiany

Wykres 6. Możliwości rozwoju rodzicielstwa zastępczego w opinii Polaków

Uwaga: Wyniki badania nie sumują się do „100”. Można było wybrać maksymalnie 3 odpowiedzi, procent wyliczono dla N=1073.

Źródło: badania na zlecenie Fundacji Happy Kids, 2024, N=1073.

nie są w stanie nikogo zachęcić do bycia rodzicem zastępczym.

Z kolei eksperci posiadający doświadczenie i fachową wiedzę na temat rodzicielstwa zastępczego koncentrowali się w swoich wypowiedziach na różnych propozycjach, które w ich opinii mogłyby mieć znaczenie przy ewentualnych wyborach zawodu opiekuna zastępczego. Wśród wypowiedzi znalazły się m.in. następujące rozwiązania:

„Jeżeli jesteśmy rodziną zastępczą zawodową, to powinniśmy mieć łatwiejszy kontakt ze specjalistami, większe środki finansowe. Jeżeli trzeba dzieci leczyć, rehabilitować, to powinniśmy mieć na to dodatkowe fundusze. Jesteśmy pierwsi w kolejce np., swobodny dostęp do specjalistów,

typu psycholog, terapeuta” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Swobodniejszy dostęp do mieszkań być może, mieszkania dla wychowanków, którzy opuszczają pieczę zastępczą” (opiekun zastępczy, woj. warmińsko-mazurskie).

„Na poziomie lokalnym budować koalicje na rzecz rodzin zastępczych, czyli instytucje, które zajmują się rodzinami zastępczymi, które w ramach lokalnych funkcjonują” (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Rodziny zastępcze, żeby byłyby zatrudniane na umowę o pracę, a nie na umowę zlecenie. I podnieść im to wynagrodzenie. [...] Też należałoby

podnieść, nie tylko dla koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, czy specjalistów, ale też tutaj chodzi o całą pomoc społeczną. Tak naprawdę nie jesteśmy chronieni prawnie. Myślę, że powinniśmy być jako funkcjonariusze publiczni” (kierownik, Ośrodek Pomocy Społecznej, woj. warmińsko-mazurskie).

„Jeśli rodzina zawodowa, która opiekuje się dziećmi z zespołem Downa, ma dwójkę, ona się w tym specjalizuje. Dla niej to nie jest straszne, tylko jest w tym kierunku. Kształci się, zdobywa tę wiedzę. To jest profesjonalizacja” (organizacja pozarządowa, opiekun zastępczy, woj. podkarpackie).

Wypowiedzi ekspertów sugerują takie rozwiązania jak łatwiejszy i szybszy dostęp do lekarzy, specjalistów, terapeutów; wyższe środki dla rodzin

opiekujących się dziećmi chorymi, z niepełnościami; zindywidualizowane szkolenia dla rodzin specjalistycznych czy opiekunów zajmujących się dziećmi z konkretnymi dysfunkcjami, zaburzeniami; swobodniejszy dostęp do mieszkań dla wychowanków usamodzielniających się; ujednoczenie systemu finansowania dzieci trafiających do pieczy rodzinnej; zatrudnianie rodzin zastępczych zawodowych na umowy o pracę i wyższe wynagrodzenia, w tym również dla całego systemu pomocy społecznej. ■

6. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Z analiz badań ilościowych i jakościowych wynika, iż zawód rodzica zastępczego cieszy się bardzo niską popularnością i niezbyt dużym szacunkiem społecznym: co do tego są zgodni zarówno losowo wybrani mieszkańcy Polski, jak i eksperci zamieszkujący różne regiony Polski.

Niewątpliwie wątki poruszane przez ekspertów dotyczą różnego rodzaju trudności, które dotyczą z jednej strony opiekunów zastępczych, z drugiej strony dzieci trafiające do systemu pieczy zastępczej, a po trzecie inne osoby, instytucje, organizacje związane z tym systemem.

Jeśli chodzi o opiekunów zastępczych, najczęściej pojawiają się takie problemy jak: starzejące się rodziny zastępcze i brak napływu młodych ludzi zainteresowanych tą formą pieczy zastępczej; niewystarczająca liczba miejsc w pieczy zastępczej w stosunku do postanowień sądu o umieszczeniu w pieczy; niedostateczne wsparcie finansowe i specjalistyczne przeznaczone dla rodziców zastępczych; brak wsparcia psychologicznego dla opiekunów zastępczych; problem współpracy z rodzicami biologicznymi dzieci, którzy są bardzo roszczeniowi, piszą skargi, bywają agresywni, a rodzice zastępczy często zostają zostawieni sami sobie z tą kwestią; trudności we współpracy ze środowiskami szkolnymi; brak możliwości skorzystania z urlopu; niemożność skorzystania z niektórych świadczeń, np. pielęgnacyjnych przez rodziny niezawodowe; niemożność

przekształcenia się w rodzinę zawodową, ponieważ plan powiatu na dany rok tego nie przewiduje.

Druga grupa trudności dotyczy dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej i tutaj najczęściej wymieniane były: brak albo bardzo ograniczony dostęp do specjalistów pracujących z dziećmi umieszczanymi w systemie pieczy zastępczej; umieszczanie dzieci, szczególnie małych, w pieczy rodzinnej w różnych regionach kraju, w zależności od miejsc, co zdecydowanie nie sprzyja reintegracji z rodziną biologiczną; postrzeganie dziecka w środowisku szkolnym poprzez pryzmat problemów, jakie stwarza; brak rzetelnych diagnoz dzieci trafiających do pieczy (szczególnie pod kątem różnych schorzeń, zaburzeń, dysfunkcji).

Ostatnią grupę trudności stanowią te, które dotyczą instytucji, organizacji czy osób związanych z systemem, tzw. towarzyszących, gdzie wymieniano: niewystarczającą liczbę pracowników socjalnych i innej wykwalifikowanej kadry pracującej z rodziną w kryzysie opiekuńczo-wychowawczym czy specjalistów wspierających rodzicielstwo zastępcze; duża rotacja pracowników Ośrodków Pomocy Społecznej ze względu na niskie wynagrodzenia i trudną pracę; brak zainteresowania podjęciem nie tylko pracy, ale też studiów na kierunkach związanych z pracą socjalną; trudności we współpracy między sądami a instytucjami pomocy społecznej; zbyt długie procedury sądowe,

co powoduje niejednokrotnie przedłużające się pobyty np. w pogotowiu rodzinnym; marginalne traktowanie placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego (wiele kwestii, chociażby finansowych, różnicuje je w porównaniu np. z rodzinnymi domami dziecka); różnice w budżecie poszczególnych powiatów (są powiaty bogatsze i biedniejsze, niejednakowe możliwości finansowania zadań w zakresie pieczy zastępczej).

Wskazane trudności, problemy, kwestie poruszane w badaniach mają niezwykle istotne znaczenie i wpływ na funkcjonowanie obecnego systemu pieczy zastępczej. Posłużyły jednocześnie do wypracowania rekomendacji:

- » W przypadku wypracowywania jakichkolwiek rozwiązań dotyczących systemu pieczy zastępczej powinno się korzystać z pomocy specjalistów reprezentujących różne grupy: opiekunów zastępczych; przedstawicieli środowisk naukowych prowadzących badania w środowiskach zastępczych; przedstawicieli jednostek organizacyjnych wykonujących zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; organizacje pozarządowe; jak również przedstawicieli pieczy instytucjonalnej.
- » Konieczna jest kompatybilna współpraca pomiędzy poszczególnymi jednostkami systemu zarówno po stronie pracy z rodziną będącą w kryzysie opiekuńczo-wychowawczym, jak i ze strony osób i instytucji tworzących pieczę zastępczą. Wspólna praca powinna się zaczynać już na etapie planowania pewnych działań, które mają być podjęte.
- » Zadbanie o wizerunek dziecka w pieczy i wizerunek rodzica poprzez kampanie, które byłyby jasne, czytelne, informacyjne, ale jednocześnie oparte na dobrych praktykach, konkretnych przykładach osób funkcjonujących w roli opiekuna zastępczego.
- » Stworzenie jednolitego systemu szkoleń dla rodziców zastępczych zawodowych, opartego o bardziej rozbudowaną część praktyczną,
  - » wyeksponowanie różnego typu przypadków, z którymi mogą się zetknąć w swojej pracy.
  - » Spersonalizowanie szkoleń pod konkretne problemy, dysfunkcje, z którymi mierzą się opiekunowie zastępczy.
  - » Zabezpieczenie środków w obrębie budżetu powiatów na modernizację czy konieczność dostosowania lokalu/mieszkania na przyjęcie dzieci np. z niepełnosprawnością do pieczy rodzinnej (chodzi o to, by nie scedować tych kosztów na opiekunów zastępczych).
  - » Konieczność przeprowadzania rzetelnej, pełnej diagnozy dziecka, które trafia do systemu pieczy zastępczej (jeszcze na etapie pobytu w pogotowiu rodzinnym, placówce opiekuńczo-wychowawczej), zanim trafi do rodziny zastępczej (chodzi o to, by rodzina miała świadomość, z jakimi problemami będzie musiała się zmierzyć), wszystko po to, by zminimalizować tzw. rodziny „nietrafione” i uniknąć przemieszczeń pomiędzy różnymi jednostkami systemu.
  - » Stworzenie systemu wymiany praktycznych, przydatnych informacji, jak sobie radzić w konkretnych sytuacjach, przy rozwiązywaniu różnego typu problemów (np. wymiana informacji co do specjalistów i sposobów pracy z dziećmi z FAS, RAD, itp.).
  - » Ułatwienie dostępu do pomocy i wsparcia ze strony specjalistów zarówno dla podopiecznych, jak i osób sprawujących pieczę rodzinną. Tutaj przede wszystkim pomoc psychologów, psychiatrów (w tym dziecięcych), terapeutów, logopedów, rehabilitantów, ale też lekarzy specjalistów, np. neurologów, seksuologów.
  - » Zorganizowanie miejsc wytchnieniowych dla opiekunów zastępczych, by pozwolić im na spotkania z innymi rodzinami borykającymi się z podobnymi trudnościami, zapewniając w tym czasie opiekę ich podopiecznym.
  - » Umożliwienie wykorzystywania urlopów przez opiekunów zastępczych zawodowych,

a w przypadku braku takiej możliwości wypłata ekwiwalentu za niewykorzystany urlop.

- » Wypracowanie rozwiązań dotyczących pełnoletnich wychowanków z niepełnosprawnościami. Może warto wziąć pod rozwagę pomysł, który zafunkcjonował w przestrzeni medialnej dotyczący rodzin zastępczych opiekuńczych. Dlaczego młodzi dorośli z niepełnosprawnościami (po 25 r.ż.) mają trafiać do DPS-u, zwłaszcza w sytuacjach, gdy często spędzili większość swego życia w rodzinie zastępczej, a sami rodzice nie mają nic przeciwko temu, aby ich podopieczni dalej u nich przebywali.
- » Wypracowanie rozwiązań międzyresortowych dotyczących wsparcia dzieci w pieczy, zarówno pod kątem ich zdrowia (w tym psychicznego); edukacji (korzystne byłyby zmiany w sposobie kształcenia przyszłych nauczycieli, którzy nie mają wiedzy na temat problemów, jakie dotyczą dzieci w pieczy zastępczej, stąd rodzą się trudności na linii szkoła – rodzina zastępcza, a z drugiej strony nie mają wiedzy na temat rozpoznawania dzieci krzywdzonych; można też w tych placówkach, w których są dzieci z pieczy, wprowadzić obowiązkowe

szkolenia rad pedagogicznych, a które mogłyby poprowadzić np. opiekun zastępczy, który na co dzień zmagają się z konkretnymi zaburzeniami czy dysfunkcjami dziecka); jak również wypracowanie propozycji zmian w sądownictwie (przedłużające się procedury, brak sędziów rodzinnych).

Przygotowany raport z pewnością nie wyczerpuje zagadnienia. Jest on jednak obecnie jedynym tak szerokim materiałem diagnozującym stan pieczy zastępczej w Polsce wraz z rekomendacjami. Mamy nadzieję, że raport będzie stanowił ważny głos w dyskusji nad zmianami systemowymi w pieczy zastępczej, ale także będzie stanowił punkt wyjścia do dalszych prac nad przygotowaniem zmian ustawowych. ■

BIBLIOGRAFIA

1. Andrzejewski, M. (2012). Ewolucja pieczy zastępczej przez pryzmat nowych regulacji prawnych. *Teologia i Moralność*. T. 11, 105–125.
2. Babbie, E. (2008). *Podstawy badań społecznych*. Tłum. W. Betkiewicz i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
3. Basiaga, J. (2015). Czynniki utrudniające funkcjonowanie zawodowych rodzin zastępczych, *Polityka Społeczna*, nr 1, 24-30.
4. Basiaga, J. (2014). Współpraca zawodowych rodzin zastępczych z sądem rodzinnym. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*. Nr 9, 40–45.
5. Basiaga, J., Róg, A., Zięba-Kołodziej, B. (2018). Professional foster families in the reunification process-Polish experience. *Child & Family Social Work*. Vol. 23, 649–656. <https://doi.org/10.1111/cfs.12460>.
6. Bejger, H. (2011). Sytuacja rodzinno-prawna wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych. *Scientific Bulletin of Chełm, Section of Pedagogy*. No. 1, 57–76.
7. Bryman, A. (2006). *Mixed methods: A four-volume set*. London: Sage.
8. Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
9. Eurochild (2014), *Opening doors for Europe's children. Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe. Lessons learned and the way forward Working paper*.
10. Fidel, R. (2008). Are We There Yet?: Mixed Methods Research in Library and Information Science. *Library and Information Science Research*. No. 30, 265–272.
11. Gajewska, G. (2021). Piecza zastępcza w pandemii w percepcji osób zaangażowanych w jej sprawowanie. *Horyzonty Wychowania*, 53, 49-60.
12. Hall, B., Howard, K. (2008). A synergistic approach to Mixed Methods Research Design: Conducting Mixed Methods Research with typological and systemic design considerations. *Journal of Mixed Methods Research*. 2(3), 248–269.
13. Harewska, N, Gajewska, G.(2022). *Profesjonalizacja rodzinnej pieczy zastępczej. Teoria a praktyka*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
14. Hrynkiewicz, J. (2006). *Odrzuceni. Analiza procesu umieszczania dzieci w placówkach opieki*. Warszawa: ISP.
15. Jabłoński, W. (2016). *Wywiad telefoniczny ze wspomaganiami komputerowym (CATI)*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
16. Johnson, R. B.; Onwuegbuzie, A. J, Turner, L. A. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*. Vol. 1, No. 2, 112–133.

17. Klimek, L. (2010). Obraz siebie młodzieży wychowującej się w domach dziecka i w rodzinie. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*. XXIX, 140–151.
18. Kolankiewicz, M. (2022). *Placówki opiekuńczo-wychowawcze. Historia i współczesność*. Warszawa: Difin.
19. Matejek, J. (2020). *Rodzinna piecza zastępcza. Teoretyczne aspekty funkcjonowania rodzin zastępczych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
20. Nowakowska, E. (2018). Wybrane formy systemu opieki zastępczej w Niemczech. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, nr 6, 20-27, DOI: 10.5604/01.3001.0012.2881
21. Nicpoń, M., Marzęcki, R. (2020). Pogłębiany wywiad indywidualny w badaniach politologicznych, [w:] D. Mikułocka-Wójtowicz (red.), *Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Problemy badawcze młodych politologów*, Kraków: Wydawnictwo Libron.
22. NOU (2023:7) Trygg barndom, sikker fremtid Gjennomgang av rettsikkerheten for barn og foreldre i barnevernet.
23. Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności. Wytyczne w zakresie wdrażania i wspierania trwałego przejścia od opieki instytucjonalnej do alternatywnych rozwiązań rodzinnych i opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności w przypadku dzieci, osób niepełnosprawnych, osób mających problemy ze zdrowiem psychicznym oraz osób starszych w Europie (2012), Belgia.
24. Prusinowska-Marek, A. (2014). O współpracy instytucji pomocy społecznej z sądem rodzinnym. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*. Nr 1, 26–29.
25. Prusinowska-Marek, A. (2019). Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej. *Prawo w działaniu. Sprawy cywilne*. 40, 43-78, DOI: 10.32041/pwd.4002.
26. Ruskowska, M. (2013). *Diagnoza rodzin zastępczych w obliczu dylematów współczesności*. Warszawa: CRZL.
27. Ruskowska, M. (2022). *Instytucjonalna piecza zastępcza wobec zdolnych podopiecznych*, Biała Podlaska: Wydawnictwo Akademii Białskiej Nauk Stosowanych.
28. Ruskowska, M. (2017). Kontakty z rodzinami generacyjnymi podopiecznych rodzin zastępczych. *Praca Socjalna*. Nr 1, 136–144.
29. Ruskowska, M. (2023). Pobyt dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej a możliwość realizacji kontaktów z rodzicami biologicznymi, *Polityka Społeczna*, nr 7(591), s.15-18.
30. Ruskowska, M., Wołoskiuk, B., Sobczuk, S., Zdunkiewicz, P. (2018). Współpraca placówek opiekuńczo-wychowawczych z instytucjami edukacyjnymi. *Rozprawy Społeczne*. 12(2), 51–56.
31. Rżysko, M. (2010). Rodziny zastępcze doświadczenia, potrzeby, problemy. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*. Nr 3, 19–25.
32. Sauer, S. (2016). Praca socjalna z rodzinami zastępczymi. *Zeszyty Pracy Socjalnej*. 19, 75–93. DOI: 10.4467/24496138PS.15.006.4811.
33. Šiška, J., Beadle-Brown, J. (2020). Report on the transition from institutional care to community-based services in 27 EU member states.
34. Słyk, J. (2015). Odbieranie dzieci rodzicom na podstawie art.12a ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, *Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo w działaniu. Sprawy cywilne*, 24, s. 263-326.
35. Szczepaniak-Sienniak, J. (2017). Wyzwania polityki społecznej wobec pieczy zastępczej, „*Polityka Społeczna*”, nr 3, s. 4-11.
36. Uchwała nr 243 Rady Ministrów z dnia 5 grudnia 2023 r. w sprawie ustanowienia rządowego programu wsparcia powiatu w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej w 2024 r. – M.P. 2023 poz. 1461.
37. United Nations (2010). *Guidelines for the Alternative Care of Children*, New York.
38. United Nations (1989). *Konwencja o Prawach Dziecka*.
39. United Nations (2006). *Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych*.

40. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – Dz. U. z 2023 r. poz. 1426.
41. Ustawa zmieniająca – ustawa z dnia 7 października 2022 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw – Dz. U. z 2022 r., poz. 2140, 2343.
42. WHO (2010). Europejska deklaracja w sprawie zdrowia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich rodzin.
43. Quality4Children – Jakość dla Dzieci. Standardy opieki zastępczej w Europie, (2010).
44. Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie praw dzieci oraz usług socjalnych (CM/Rec2011(12).
45. Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, (CM/Rec(2005)5).
46. Zalecenia Rady Europy w sprawie dostępu do przystępnej cenowo opieki długoterminowej wysokiej jakości. ((2022/C 476/01).
47. Zalecenie Rady Europy z dnia 14 czerwca 2021 roku w sprawie ustanowienia europejskiej gwarancji dla dzieci. ((UE) 2021/1004).
48. Zmysłowska, M. (2019). Zawody związane ze sferą usług socjalnych w systemie pieczy zastępczej – bariery w ich funkcjonowaniu. Rozprawy Społeczne. T. 13, nr 4, 58–69. <https://doi.org/10.29316/rs/115048> ■

WYKORZYSTANE STRONY INTERNETOWE

<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/deinstytucjonalizacji-pieczny-zastepczej.html>

https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6000/1/7/1/pieczna_zastepcza_w_2022_r..pdf

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2023,2,23.html>

<https://usafacts.org/articles/how-many-kids-are-in-foster-care/>

<https://www.ifoster.org/blogs/how-does-the-foster-care-system-work/>

<https://www.thepolicycircle.org/brief/the-failures-and-future-of-the-u-s-foster-care-system/>

<https://www.gov.uk/government/publications/how-to-open-a-childrens-home>

<https://www.legislation.gov.uk/uksi/2015/541/contents/made>

<https://www.gov.uk/government/statistics/childrens-social-care-data-in-england-2023/main-findings-childrens-social-care-in-england-2023>

<https://www.gov.uk/government/statistics/fostering-in-england-1-april-2022-to-31-march-2023/fostering-in-england-1-april-2022-to-31-march-2023>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/se/article/view/21245/20523>

https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/14608/1/K_Siemieniuk_Rodzina_zastepcza_w_Wielkiej_Brytanii.pdf

https://www.researchgate.net/publication/377048716_FOSTER_CARE_IN_GERMANY_-_CURRENT_STATUS_AND_ISSUES

<https://www.dw.com/pl/jugendamty-coraz-wi%C4%99cej-dzieci-trafia-do-dom%C3%B3w-opieki/a-66036600>

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnets_beste_brosjyrer/barnevernet_til_barnets_beste_polsk_.pdf

<https://discretion.uib.no/improving-foster-care-in-norway/>

<https://www.aihw.gov.au/reports/child-protection/child-protection-australia-2021-22/contents/insights/how-are-children-supported>

<https://www.act.gov.au/community/families>

<https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/b-socha-skierowalam-do-konsultacji-projekt-nowelizacji-ustawy-o-wspieraniu-rodziny-i-piecz-y-zastepczej,508497.html>

<https://www.eurochild.org/news/datacare-informs-international-recommendations-to-improve-data-collection-on-children-in-alternative-care/>

<https://eurochild.org/country/>

O FUNDACJI HAPPY KIDS

Fundacja Happy Kids od 22 lat tworzy i prowadzi rodzinne domy dziecka, w których schronienie znajdują osamotnione dzieci. Dzięki profesjonalnej opiece zawodowych rodziców zastępczych odzyskują one swoją podmiotowość i wiarę w dorosłych. Ale przede wszystkim otrzymują miłość, szacunek i zrozumienie.

Aktualnie Fundacja Happy Kids opiekuje się 150 podopiecznymi, wśród których są również dzieci zmagające się z niepełnosprawnościami i dysfunkcjami. Przebywają one w 18 rodzinnych domach dziecka. Podopieczni fundacji to dzieci i młodzież w wieku od kilku tygodni do 25-go roku życia, przy czym tych drugich aktywnie wspieramy w procesie usamodzielnienia, zarówno merytorycznie, jak i przedmiotowo. Przez te wszystkie lata działalności Fundacji udało się pomóc ponad 300 wychowankom!

W każde wakacje, od 14 lat, Fundacja Happy Kids rusza w Polskę z akcją Happy Bus. Wesołe Autobusy Fundacji rozjeżdżają się po całym kraju, aby dostarczać dzieciom z małych miejscowości i wsi kreatywną edukację i rozrywkę. Do tej pory odwiedziliśmy już ponad 250 miejscowości i spędziliśmy czas z przeszło 120 000 dzieci.

Z chwilą wybuchu wojny w Ukrainie, na prośbę władz ukraińskich organizacja stała się koordynatorem transportu do Polski i zapewnienia miejsca pobytu dla 1500 ukraińskich dzieci wraz z opiekunami. Od czasu objęcia opieki nad ewakuowaną grupą przez polski rząd Fundacja wspiera ją w obszarach: opieki medycznej, pomocy psychologicznej, zaspokajania potrzeb edukacyjnych, rozwojowych, a także realizacji doraźnych potrzeb związanych z codziennym funkcjonowaniem. ■

Biuro:

ul. Żniwna 10/14

94-250 Łódź

+48 695 122 624

biuro@happykids.ngo

NIP: 7272572926

REGON: 473079676

KRS: 0000133286

www.happykids.ngo